

**BABALARIN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARININ YETİŞTİRİLMESİNE
YÖNELİK KATILIM DURUMLARININ BELİRLENMESİ**

Bekir Fatih MERAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ağustos, 2006

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

BABALARIN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARININ YETİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK KATILIM DURUMLARININ BELİRLENMESİ

Bekir Fatih MERAL

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ağustos 2006

Danışman: Yard. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR

Bu araştırmada, anne babaların, zihin engelli çocukların yetiştirilmesine yönelik etkinliklere baba katılımına ilişkin yaptıkları değerlendirmelere dayanılarak, (1) babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumları, (2) babaların, zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının katılım alt alanlarına (katılımın değerlendirilmesi; çocuk bakımı ve sosyalleştirme sorumluluğu; çocuk yetiştirme kararlarında etki ve çocuk yetiştirme görevleri; erişilebilirlik) göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve (3) babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları ile ailelerin, babaların, annelerin ve çocukların bazı demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma 2005-2006 Öğretim Yılı'nda Eskişehir ili merkezinde zihin engelli çocuklara yönelik eğitim veren özel bir rehabilitasyon merkezinde, kaynaştırma ve destek hizmet uygulamaları dışında bireysel ve grup eğitimi alan, zihin engelli 41 çocuğun anne ve babasından oluşan 82 kişilik bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma durum saptamaya yönelik betimsel bir çalışma olması yanında, değişkenler arasında ilişki var olup olmadığını ortaya koyan bağıntısal bir çalışmadır. Zihin engelli çocuk babalarının çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumlarıyla ilgili veriler “Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI)” ile; ailelerin, babaların, annelerin ve çocukların demografik özelliklerine ilişkin veriler ise “Aile Bilgi Formu” yardımıyla toplanmıştır. Araştırmada, babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumları, ebeveynlerin sadece babalara ilişkin yaptığı değerlendirmelere göre ortaya konulmuştur. Verilerin çözümlenmesinde, babaların katılım durumlarını “Aritmetik ortalama” ve “Standart sapma” değerleri hesaplanmıştır. Zihin engelli çocuk ailelerinin ekonomik düzeyi (aylık hane geliri) ve

babanın haftalık çalışma saatleri toplamları ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında ilişki olup olmadığı belirlemek için “Pearson r bağıntı testi”nden yararlanılmıştır. Zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla “Bağımsız gruplar arası t testi” uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara sırasıyla bakıldığında, anne baba değerlendirmelerine göre babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumlarının ortalamasının üzerinde olduğu belirlenmiştir. Babaların ve annelerin, baba katılımına ilişkin yaptıkları değerlendirmelerde, babaların sadece “Çocuk Bakımı” alt alanında düşük bir katılım sergiledikleri, diğer katılım alt alanlarında ise zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere daha yoğun katıldıkları belirlenmiştir. Çocuğun öncelikli bakım sağlama sorumluluğunun ise ağırlıklı olarak anneye ait olduğu bulunmuştur.

Araştırma bulgularına göre, ailenin ekonomik düzeyi (aylık hane geliri); babanın haftalık çalışma saatleri toplamı; zihin engelli çocuğun cinsiyeti ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Aile içi ilişkilerde babanın rolü ve baba çocuk etkileşimine ilişkin literatür, normal gelişim gösteren çocukları merkeze alarak oluşturulduğundan baba katılımının düşük olduğu konusunda genel bir eğilim vardır. Ancak, çocuğun engelli olması her şeyin önüne geçerek, babaların çocuklarının yetiştirilmesiyle ilgili etkinliklere, anneler kadar olmasa da, aktif katılımını beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın bulguları da, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katıldıklarını göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda, çocuğun zihin engelli olmasının baba katılımı üzerinde belirgin bir etkisi olduğu söylenebilir.

ABSTRACT

DETERMINING FATHER INVOLVEMENT IN CHILDREARING PRACTICES REGARDING CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION

Bekir Fatih MERAL

Special Education Major

Anadolu University, Institute of Educational Sciences, August 2006

Advisor: Assist. Prof. Atilla CAVKAYTAR

The purpose of this study was to determine father involvement in childrearing practices regarding children with mental retardation. For this purpose, (1) general father involvement in childrearing practices with their children with mental retardation, (2) whether the father involvement in childrearing practices with their children with mental retardation changes according to sub-involvement areas (Statement of involvement; Responsibilities of Child Care and Socialization, Influences about child rearing decisions and frequencies of child-rearing tasks; availability) and (3) whether some demographics features of families, mothers, fathers and children are related with the father involvement in childrearing activities with their children with mental retardation according to evaluations of mothers and fathers about father involvement were examined.

Participants included 41 mothers and 41 fathers of children with mental retardation who were getting education individually and in group in a special rehabilitation center in Eskisehir. Children who were in the mainstreaming and getting support services were excluded. This study was carried out during 2005-2006 school year.

This study is descriptive and at the same time correlational study. Data about father involvement is collected with the Paternal Involvement of Child Care Index (PICCI) while the data about the demographic features of families, fathers, mothers and children is collected with the "Family Information Form". The involvement of fathers is determined with the evaluations of both parents (father and mother) on just fathers.

Results, according to the both parents' evaluations, indicated that father involvement in general is higher than the average. In the evaluations of both parents on father

involvement, results also revealed that father involvement was low just in “Child Care”; however, other sub-areas of involvement were higher. It was found that especially mothers were responsible as primary caregiver for the child care. Results also indicated that a significant relation couldn’t be found between family finances (monthly income of family), weekly working hours of fathers, gender of children with mental retardation and the father involvement in childrearing practices with their children with mental retardation.

The literature about the fathers’ role in families and father-child relationship with normally developing children tends to claim that the father involvement is low. However, because of special needs of children, fathers, despite being not equal to the mothers, involve actively. This research shows that fathers involve childrearing practices of their children with mental retardation. In direction of the research results, it can be said that having special needs is an effective factor for father involvement.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bekir Fatih MERAL'in, "Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Katılım Durumlarının Belirlenmesi" başlıklı tezi 04/08/2006 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Özel Eğitim Anabilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Yard.Doç.Dr. Atilla CAVKAYTAR	
Üye	: Yard.Doç.Dr. İbrahim H.DİKEN	
Üye	: Yard.Doç.Dr. Mehmet GÜLTEKİN	

Yard.Doç.Dr.Belgin AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdür Vekili

ÖNSÖZ

Zihin engelli çocukların eğitiminde önemli konulardan biri aile katılımı konusudur. Ancak gerek uygulamada gerekse alanyazında aile katılımının özellikle de baba katılımının istenen düzeye ulaşmadığı bildirilmektedir. Bu nedenle baba katılımı aile katılımı araştırmalarında güncel bir konudur. Buradan hareketle Türkiye'de babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının belirlenmesi gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Yüksek lisans eğitimimin başlangıcından bu yana, bazen bir öğretmen bazen bir arkadaş gibi bilgisiyile ve güler yüzüyle beni destekleyen, değerli hocam, danışmanım, sayın Yard. Doç. Dr. Atilla CAVKAYTAR'a en içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu aşamaya gelmemde desteklerini esirgemeyen tüm hocalarıma, özellikle Prof. Dr. Nadir SUĞUR'a ve Yard. Doç. Dr. İbrahim H. DİKEN'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde yardımlarını esirgemeyen Özel Eylül Rehabilitasyon Merkezi'ne, katılımcı ailelere ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bir baba katılımı araştırması olan bu çalışmayı, hayatımın her evresinde beni destekleyen, kararlarıma saygı duyan babama ve anneme ithaf ediyorum. Ayrıca kardeşlerime ve özellikle jüri öncesi beni manen destekleyen amcam ve akrabalarıma teşekkür ediyorum.

Çalışmam süresince beni yalnız bırakmayan, araştırmamın gerçekleştirilmesinde elinden gelen her türlü desteği veren hayat arkadaşım Esmeray GÜLER'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Zihin Engelliler ve Eğitimleri.....	2
1.2. Zihin Engelli Çocukların Aileleri.....	3
1.3. Zihin Engellilerin Eğitiminde Aile Katılımı ve Önemi.....	5
1.4. Baba Katılımı.....	10
1.5. Problem.....	16
1.6. Amaçlar.....	17
1.7. Önem.....	18
1.8. Sınırlılıklar.....	18
1.9. Sayıtlılar.....	19
1.10. Tanımlar.....	19
2. YÖNTEM.....	20
2.1. Araştırma Modeli.....	20
2.2. Katılımcılar.....	20
2.3. Verilerin Toplanması.....	22
2.3.1. Aile Bilgi Formu.....	22
2.3.2. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI).....	22
2.3.3. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması.....	28
2.4. Verilerin Çözümlemesi.....	29

3. BULGULAR VE YORUM	30
3.1. Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Genel Katılım Durumları	30
3.2. Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumlarının, Katılım Alt Alanlarına Göre Dağılımı	31
3.2.1. Babaların Katılımın Değerlendirilmesi	
Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	31
3.2.2. Çocuk Bakımı ve Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu	32
3.2.2.1. Öncelikli Bakım Sağlama Sorumluluğu	32
3.2.2.2. Babaların Çocuk Bakımı Sorumluluğu	
Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	33
3.2.2.3. Babaların Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu	
Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	34
3.2.2.4. Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğuna Ait Görevlerin Yüzdalik Dağılımı	36
3.2.3. Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki ve Çocuk Yetiştirme Görevleri	37
3.2.3.1. Babaların Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki	
Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	37
3.2.3.2. Babaların Çocuk Yetiştirme Görevleri	
Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	38
3.2.4. Babaların Erişilebilirlik Alt Alanındaki Katılım Durumları	39
3.3. Çeşitli Demografik Değişkenler ile Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumları Arasındaki İlişki	40
3.3.1. Ailenin Ekonomik Düzeyi (Aylık Hane Geliri) ile Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumları Arasındaki İlişki	41
3.3.2. Babanın Haftalık Çalışma Saatleri Toplamı ile Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumları Arasındaki İlişki	41
3.3.3. Zihin Engelli Çocukların Cinsiyetine Göre Babaların Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumları	42

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	44
4.1. Sonuç.....	44
4.2. Öneriler.....	47
4.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	47
4.2.2. İleriki Araştırmalar Yönelik Öneriler.....	48
EKLER.....	49
KAYNAKÇA.....	68

TABLULAR LİSTESİ**Sayfa**

1. Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Genel Katılım Durumları.....	30
2. Babaların Katılımın Değerlendirilmesi Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	31
3. Öncelikli Bakım Sağlama Sorumluluğu Yüzdeler Dağılımı.....	33
4. Babaların Çocuk Bakımı Sorumluluğu Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	34
5. Babaların Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	35
6. Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğuna Ait Görevlerin Yüzdeler Dağılımı.....	36
7. Babaların Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	38
8. Babaların Çocuk Yetiştirme Görevleri Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	39
9. Babaların Erişilebilirlik Alt Alanındaki Katılım Durumları.....	40
10. Zihin Engelli Çocukların Cinsiyetlerine Göre Babaların Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumlarına İlişkin “t” Testi Sonuçları.....	42

1. GİRİŞ

Zihin engelli çocukların eğitiminde aile katılımı ve katılımı artırma yolları, araştırmacıların yıllardır ilgi gösterdikleri bir alandır. Aile katılımına ilişkin yapılan araştırmaların önemli bir bölümünde annelerin katılımı üzerine durulmuş, baba katılımı konusu sınırlı sayıdaki çalışmalarda incelenmiştir. Aile katılımı araştırmalarında aile işlevleri, aile bireylerinin görev ve sorumlulukları bağlamında annenin daha çok çocuk bakımı ve yetiştirilmesiyle ilgili görevlerde aktif rol oynadığı, babaların ise çoğunlukla aileye finansal destek sağlama gibi ev dışı etkinliklerde yer aldığı görülmüştür (Cavkaytar, Batu, Çetin, Güllüpinar ve Kartal, 2004). Zihin engelli çocukların yetiştirilmesinde önemli bir yeri olan baba katılımı konusu ise başlı başına bir araştırma alanı olarak son yıllarda güncel bir öneme sahip olmuştur.

Baba katılımı ile ilgili yapılan araştırmalar, çoğunlukla normal gelişim gösteren çocuk babaları temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, zihin engelli çocuğun eğitimi, yetiştirilmesi, annenin maruz kaldığı stresörlerin önüne geçilmesi ve evlilik doyumunun artırılmasına ilişkin, zihin engelli çocuk ailelerinde anne, baba ve çocuk arasındaki aile ilişkilerini değişik boyutlarıyla ele alan baba katılımı çalışmalarına rastlanmaktadır. 1920’li ve 1930’lu yıllarda günlük ailevi problemlerde babanın yeri hakkında birkaç makale yazılmışken (La Rossa & Reitzes, 1993), gerçek anlamda babalara odaklanılan çalışmalara 1950’lerden sonra başlanılmıştır (Craig & Glick, 1963; Diggs, 1950; Mischel, 1961; Scarpitti, Dinitz, Murray, & Reckless, 1960; Tasch, 1952, Akt. Shields, 1998). Babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumları ya da katılımın olası etkileri hakkında yapılan çalışmalardan ilk göze çarpanı ise, 1965’te Tallman tarafından zihin engelli çocuk babalarının katılımlarını belirlemeyi amaçlayan çalışmadır. Tallman (1965), araştırmasında bazı babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere çok katıldığını bulmuştur. Bununla birlikte, zihin engelli çocuk babalarının çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılımının düşük olduğunu destekleyen çalışmalara da rastlanmaktadır (Andrew, 1968; Bristol, Gallegher, & Schopler, 1988; Holt, 1958, Akt. Riposo, 1999). İlk dönem araştırmalarından biri de Smith (1986) tarafından gerçekleştirilen, normal gelişim gösteren

çocuklar ile zihin engelli çocukların babalarının katılımlarını karşılaştıran araştırmadır. Bu çalışmada zihin engelli çocuk babalarının, normal gelişim gösteren çocuk babalarına oranla %50 daha fazla katılım sergiledikleri görülmüştür.

1.1. Zihin Engelliler ve Eğitimleri

Zihin engelliler, özel eğitim gerektiren bireyler içerisinde bir grup olarak tanımlanabilmektedir. Özel eğitim gerektiren birey, 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1997) ve Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2006) "çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılıklar gösteren bireyler" olarak tanımlanmaktadır. Zihin engelli bireyler ise özel eğitim gerektiren bireyler içinde önemli bir grubu oluşturmaktadır.

Amerikan Zeka Geriliği Birliği (American Association on Mental Retardation) tarafından son 30 yıl içinde zeka geriliği kavramı beş kez tanımlanmıştır. Son olarak 2002 yılında önerilen tanıma göre, "Zeka geriliği, hem zihinsel işlevler, hem de kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde anlamlı sınırlılıklar görülen bir yetersizlik olarak nitelendirilmektedir. Bu yetersizlik 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır." şeklinde açıklanmaktadır (AAMR, 2002). Türkiye'deki yasal tanımda ise zihin engellilik, 573 sayılı özel eğitim hakkında K.H.K.'de (1997), zihinsel öğrenme yetersizliği terimi kullanılarak "zihinsel gelişim yetersizliğinden dolayı, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde, hafif-orta-ağır düzeyde etkilenmesi durumu" olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'de zihin engelli çocuklara verilecek eğitim hizmetleri, 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" (2006) ile belirlenmiştir. Yönetmeliğe göre özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, öncelikle yetersizliği olmayan akranlarının devam ettiği sınıf olmak üzere, özel eğitim sınıfı, gündüzlü özel eğitim okulu/kurumu, yatılı özel eğitim okulu/kurumu gibi en az sınırlandırılmış ortamdaki en çok sınırlandırılmış ortama doğru eğitimlerini

sürdüremelerini sağlayacak şekilde yerleştirilmeleri esas alınmıştır. Zihin engelli çocuklara sunulacak erken çocukluk dönemi eğitimi, 0-36 ay arasındaki bireyleri kapsayan bir eğitim olarak, bu hizmetlerin planlanması ve koordinasyonunun özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından yapılması ve erken çocukluk dönemindeki bireylerin yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim almalarına yönelik tedbirler alınarak buna uygun düzenlemelerin hayata geçirilmesi veya açılacak bağımsız birimlerde bu eğitim hizmetlerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Erken çocukluk dönemi eğitimi hizmetlerinin planlanması ve yürütülmesi bireyin ve ailenin eğitim ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir (MEB, 2006). Okulöncesi özel eğitim, sıfır-altı yaş arasında risk altındaki çocuklarla gelişim geriliği olan ya da tanılanmış özel gereksinimli çocuklara ve ailelere sağlanan uzman destekli eğitim hizmetleridir (Başal, 2002). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2006) göre, okulöncesi ve ilköğretim çağındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireylerden eğitim-öğretim kurumlarından doğrudan yararlanamayacak durumda olanlara ise evde eğitim hizmeti verilmesi ve evde eğitim sürecinin birey, aile ve öğretmenin iş birliği ile planlanması öngörülmüştür. Yine, aynı yönetmeliğe göre özel eğitime ihtiyacı olan bireyler ilköğretimlerini ve ortaöğretimlerini, öncelikle kaynaştırma uygulamaları yoluyla akranları ile bir arada sürdürebilecekleri gibi özel eğitime ihtiyacı olan bireyler için açılan ilköğretim okulları ile genel ve mesleki ortaöğretim kurumlarında sürdürebilmektedirler (MEB, 2006).

1.2. Zihin Engelli Çocukların Aileleri

Tüm ailelerin çocuklarına ilişkin beklentileri vardır. Bu beklentiler anne babanın kendilerini nasıl algıladığına ve onlar için belirleyici rolü olan kişilere bağlı olmaktadır. Ayrıca, bir toplumda ideal çocuğa atfedilen stereotipler ve onu tanımlayan bütün kalıp yargılar, doğacak çocuğun sahip olması istenen özelliklerden oluşmaktadır. Anne babanın sahip olmak istediği beceriler veya meslek arzuları çocuktan beklentiler olarak yansımaktadır (Akkök, 1982). Bir çocuğun doğumu aileyi gerek yapısal, gerek gelişimsel, gerekse işlevsel olarak etkiler. Çocuğun doğumuyla duyulan mutluluk ve sevinç bu değişimlerin olumsuz etkilerinden aileyi korur. Çocuğun özürlü olması durumunda ise, sevinç ve mutluluğun yerini yoğun bir yas duygusu alabilir (Fırat, 2000). Çocuğun günlük

bakımı, parasal güçlükler, uygun yardım ve eğitimin sağlanabilmesi ailenin karşılaştığı temel zorluklardır. Tanıdaki güçlükler, çocuğun gelişim yetersizliğinden kaynaklanan davranış ve sağlık problemleri, ailelerin yaşadıkları yalnızlık duygusu, özürlü çocuk ailelerinin kaygı düzeylerini artırmaktadır. Bunun yanı sıra özrün derecesi arttıkça çocuğun bağımlılığı ve ailenin sorumluluğu artmakta, kaygı düzeyi daha da yükselmektedir (Aksaz, 1990). Dolayısıyla bu durum ailede strese yol açmaktadır. Özürlü çocuğun ailede strese yol açmasının nedenleri şöyle özetlenebilir (Kırcaali-İftar, 1995):

- Harika çocuk mitinin yıkılması ve bunun sonucunda ailenin çocuğu kabulde ve duygusal bunalımı atlattırda çektiği zorluk; normal çocuk sahibi kişilere bakıp “neden ben?” sorusunu yanıtlama çabaları,
- Aile bireylerine, çocuğun kardeşlerine, yakınlara ve çevreye çocuğun durumunu açıklamada çekilen zorluk,
- Çocuğun durumuna ve özelliklerine ilişkin elde edilen bilginin yetersizliği veya tutarsızlığı,
- Çocuğun özrünün yol açtığı davranış ve sağlık sorunları ile bu sorunlarla başa çıkma çabaları; çocuğun bakımının zaman, emek ve para gerektirmesi nedeniyle anne babanın kendilerine ve diğer çocuklara kaynak ayıramaması,
- Çocuğun gelişiminde önemli aşamaları yaşayamama ya da çok geç yaşama; özürlü çocuğun küçük kardeşlerinin gelişim açısından daha ilerde olması,
- Çocuğa karşı çevrenin gösterdiği olumsuz tutumlar; yakın çevrenin aileden uzaklaşması,
- Pek çok uzmanla ile görüşme gereği,
- En uygun eğitim ortamını bulma çabaları,
- Çocuğun geleceğine ilişkin duyulan kaygılar.

Ailede çocuğa ilişkin geliştirilen beklentiler, giderek çocuğun ilerde başarılarını içeren düş ve fantezilere dönüşür. Burada toplumun “ideal çocuk algısı” aileleri bazı ortak beklentilere yöneltse de, her ailenin kendi özgünlüğü doğrultusunda farklı beklentileri ortaya çıkmaktadır; hatta bu beklentiler eşler arasında da farklılaşabilmektedir. Doğumu izleyen günlerde ya da okul yıllarında çocuğun zihinsel engelli olduğunun öğrenilmesi, tüm

beklenti ve düşleri alt üst eder; aile bu acı gerçekle baş başa kalır. Beklentilerle gerçek durum arasındaki farklılıklar arttıkça ailenin acısı daha da artar ve gerçek durumla baş etmesi ve onu kabullenmesi daha da zorlaşır (Eripek, 1996). Çocuklarının özürlü olduğunu öğrendikten sonra annelerin ilk tepkisi ise üzüntü ve depresyondur. Bu tepkileri karmaşa, pazarlık etme, kabul ve uyum gibi davranışlar izlemektedir. Anneler bu değişimlerde en büyük desteği ise kendi ailelerinden ve babalardan almaktadır (Cavkaytar ve diğerleri, 2004).

1.3. Zihin Engellilerin Eğitiminde Aile Katılımı ve Önemi

Çocukların eğitim ortamındaki gelişiminde bugün kabul edilen en temel ilkelerden biri öğretmenlerin, öğrencilerin, idarecilerin ve ailelerin bu süreçte hep birlikte yer almasıdır. Çocukların okul ortamında kazandığı becerilerin ev ortamında pekiştirilmesi ve geliştirilmesi, okul-ev tutarlılığının sağlanması ve ailelerin okul ortamının etkili bir ögesi haline gelebilmesi bugün eğitim sürecinin temel hedeflerinden biridir (Akkök, 2003). Anne-babaların çocuğun eğitimine katılımı, diğer bir ifadeyle aile katılımı, zihin engelli çocuklarının eğitiminde aktif olmaları, eğitici rolü oynamaları, çocuklarına beceriler kazandırmaları, istenmedik davranışları söndürmeleri amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar olarak açıklanmaktadır (Sucuoğlu, Küçüker ve Kanık, 1993). Bir başka tanıma göre ise aile katılımı, ailenin, okulun akademik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirmek için günlük etkinliklere, okuldaki planlamaya, yönetime etkin olarak katılmasını içerir. Aile katılımı; etkin katılım, edilgen katılım ve katılmama olmak üzere üç düzeyde ele alınabilir. Etkin katılım, ailenin çocuğu ile ilgili uygun olan etkinliklere doğrudan katılımı; edilgen katılım, bilgi alıcı ve verici olarak okuldaki kararlara katılım biçiminde gerçekleşir. Katılmama ise okulla ve çocuğuyla ilgili hiçbir etkinliğe katılmama biçimindedir. Tüm bunlar içerisinde istenilen ise anne-babaların çocuklarının eğitimine etkin katılımlarıdır. Aileler, çocuklarının eğitimlerine katılımcı olmaları sonucunda yeni rolleri de üstlenmek durumunda kalırlar. Örneğin; aileler, okula ekonomik destek sağlayan, okul programını destekleyen, çocuğun evdeki öğretmeni, okul etkinliklerinde izleyici ve dinleyici, çocuğunun haklarını savunucu,

çocuğuyla birlikte öğrenen öğrenci, öğrenme işbirlikçi ve okuldaki kararlara katılımcı gibi roller üstlenebilmektedir (Cavkaytar, 2002).

Anne babaların çocuklarının eğitime katılım alanları; öğretmenle ilişki kurma, özel eğitim sürecine katılma, ulaşım, okulda gözlem, evde eğitim, toplantılara katılma, sınıfta gönüllü çalışma, veliler arası etkileşim, idareyle işbirliği, kuruma mali destek sağlama, derneklere katılma ve özür hakkında bilgi yayma şeklinde sıralanmaktadır (Sucuoğlu ve diğerleri, 1993). Bir başka görüşe göre de ailelerin katılım alanları; çocuğun tanılanması, kuruma yerleştirilmesi, eğitim programlarının oluşturulması, eğitim etkinlikleri, yasal uygulamalar hakkında bilgilendirici grup etkinlikleri, ailelerin kendi özel sorunlarına çözüm aradığı uzmanlarla birebir ya da grup olarak yapılan etkinlikler gibi uygulamaya ve bilgilendirmeye yönelik alanlar olarak sıralanmaktadır (Cavkaytar, 2002).

Aileler, çocuklarının eğitimlerine katılımcı olmaları sonucunda yeni rolleri de üstlenmek durumunda kalırlar. Örneğin; aileler, okula ekonomik destek sağlayan, okul programını destekleyen, çocuğun evdeki öğretmeni, okul etkinliklerinde izleyici ve dinleyici, çocuğunun haklarını savunucu, çocuğuyla birlikte öğrenen öğrenci, öğrenme işbirlikçi ve okuldaki kararlara katılımcı gibi roller üstlenebilmektedir. Anne-babaların eğitime katılmaları görüşünü destekleyen nedenler ise; ailelerin çocuklarının gerçek durumunu herkesten daha iyi bilmeleri ve çocuklarını herkesten daha iyi tanımaları, çocuklarının eğitimleri konusunda daha ilgili olmaları, çocuğun eğitime başladığı andan itibaren onun eğitim programına doğrudan katılan ilk yetişkin grubu olmaları, ailelerin toplum tarafından kendilerine ve çocuklarına sağlanan eğitim hizmetlerinin niteliğini arttırmada etkili olabilmeleri, gün boyunca çocuklarına eğitim hizmeti veren ekip tarafından alınan kararları izleyebilmeleri ve bu kararları uygulayabilmeleri şeklinde sıralanabilir (Cavkaytar, 2002). Akkök'e (2003) göre ailelerin eğitim sürecinde etkili bir biçimde katılmasının gerekliliğinin en temel gerekçeleri şunlardır:

- Anne babalar, çocuklarıyla en yoğun iletişim içinde olan bireylerdir. Çocukların eğitimi ve gelişimi sürecinde anne babaların gözlemlerinden ve görüşlerinden yararlanmak çocukların gelişimini kolaylaştırıcı bir anlam taşımaktadır.

- Toplumumuzda, genel olarak bakıldığında, özellikle annelerin eğitim düzeylerinin düşük olması onların çocuklarına gerek ev ortamında çeşitli becerileri kazandıramamalarına gerekse okuldan beklenen akademik katkılara yeterince cevap verememelerine yol açmaktadır. Aile eğitimi ve katılım programları, yetişkin eğitimi olarak toplumda anne babaların, özellikle de annelerin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.
- Ailelerin okulu tanınması, kendilerinin bir parçası olarak hissetmesi, onların okul ve öğrenciler için kaynaklar araması adına fırsat oluşturmaktadır. Ailenin eğitim sürecine dahil edilmesi ile çocukların akademik performansındaki artış, okulun akademik standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır.
- Sınıf ve okul ortamı içinde “ortak bir kültürün” oluşması için ailelerin eğitim sürecine ilişkin bazı etkinlikleri ev ortamına taşımaları ve bunları geliştirmeleri yararlı olmaktadır.
- Aileler, çocuklarının gelişimi için en iyi ve en etkili yolları bulmak için çaba sarf etmektedirler. Ancak zaman zaman bu ip uçlarını bulmakta zorlanmaktadır. Ailelerin neyi nasıl öğretecekleri konusunda destek eğitim hizmetleri, aile eğitimi aracılığıyla verilmektedir.
- Aile eğitimi ve katılımı ile geliştirilmeye çalışılan etkileşimden hem çocuklar hem de aileler yarar görmektedir.
- Aile eğitimi alan ailelerde, çocukların benlik algısı olumlu yönde etkilenmektedir.
- Aile eğitimi alan ailelerin çocuklarının akademik başarılarının arttığı gözlenmektedir.
- Aile eğitimi ile ailelerin okul ve eğitim sürecine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmesine yardımcı olunmaktadır.

Bu gerekçelerde de görüleceği gibi aile katılımı, gerek aile gerekse çocuğun gelişimi açısından son derece önemlidir. Bu nedenle aile katılımını arttırmada çeşitli yaklaşımlara dayalı aile eğitimi programları düzenlenebilmektedir. Cavkaytar (1999), çeşitli çalışmalara dayanarak, aile eğitimi yaklaşımlarını, anne-babayı anne-baba olarak eğitmeyi, anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi ve anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi

amaçlayan programlar olarak sıralamıştır. Anne-babayı anne-babalık rolleri açısından eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babaların çocukların engeline uyum süreci, çocuğun sosyalleşmesi, kardeşlerle ilişkileri, vasilik ve yasal işlemlerle ilgili bilgi, destek ve kaynak sağlanmaktadır. Anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalara, çocuk yetiştirme yaklaşımları, çocuğun dil gelişimine, sosyal ve duygusal gelişimine katkıda bulunma, çocuğun çeşitli davranış ve bağımsız yaşam becerilerini kazandırma/öğretmelerine ilişkin yeterlilikler kazandırılmaktadır. Anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalar yasal savunuculuk, çocuğun eğitimi ile ilgili uzman, toplumsal kuruluşlar ve ekonomik kaynaklar bulma konularında gönüllü bireyler olarak eğitilmektedirler. Tüm bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere anne-babaların eğitime katılımı, sadece eğitim-öğretim boyutunda sınırlı kalmamakta aksine dolaylı da olsa zihinsel engelli çocuğun eğitimine katkı sağlayabilecek her alanda etkin olarak var olmalarını gerektirmektedir.

Sucuoğlu ve diğerleri (1993), çeşitli kaynaklara dayanarak anne baba katılımının önemine değinmişlerdir. Buna göre anne babaların eğitime katılımına çocuk açısından bakıldığında, birçok beceri anne baba katılımıyla daha hızlı kazanılmakta, farklı ortamlara genellenebilmekte, böylece kazanılan beceriler daha kalıcı olmaktadır. Anne babalar açısından bakıldığında ise çocuklarının gelişimlerine katkıda buldukları için anne babalar duygusal olarak rahatlamakta, kendilerini daha yeterli hissetmekte ve buna bağlı olarak özürsüz çocuklarına karşı daha olumlu duygular geliştirmektedirler.

Türkiye’de aile katılımının önemi özel eğitime ilişkin yasal düzenlemelerde de vurgulanmaktadır. Ülkemizde aile katılımının özellikle vurgulandığı 573 nolu “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”de, ‘ailelerin özel eğitim sürecinin her boyutuna katılmaları esastır’ ilkesi ile zihin engelli çocuğun doğrudan eğitimi ve sağlanacak destek hizmetlerin yürütülmesinde aile katılımının önemine işaret edilmektedir (Vuran, 2000). Aynı yasanın 6. maddesinde “erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetlerinin ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürülmesi” belirtilerek aile eğitimi hizmetlerine önem verilmesi vurgulanmaktadır. Yine

11. maddede farklı konu ve sürelerle özel eğitim gerektiren bireyler için temel yaşam becerileri geliştirmede ailenin ve yakın çevrenin aktif rol almalarının gereği belirtilmektedir (Cavkaytar, 1999). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2006) 33. maddesinde ise "özel eğitim okul ve kurumlarında açılan yaygın eğitim programlarına katılan bireylerin iâşe ve ibateleri eğitimleri süresince Bakanlıkça karşılanır. Ayrıca, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin aile eğitimi programlarına katılan birinci derecedeki yakınları ya da velisi de aynı haktan yararlanır" denilerek ekonomik güçlükler nedeniyle aile katılımının önündeki maddi engellerin ortadan kaldırılması konusu tanımlanmaktadır. Aynı yönetmeliğin 36. maddesinde aile eğitimi hizmetlerinin şekli tanımlanmaktadır. Bu maddede aile eğitimi, 'tüm eğitim kademelerinde bireyin eğitimine katkı sağlamak amacıyla aileye verilecek her türlü rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini içeren bir eğitimidir' şeklinde tanımlanmaktadır. Aile eğitimi programlarının hazırlanıp, yürütülmesinde ise, aile eğitiminde esas olacak genel ilke ve amaçlar doğrultusunda bireyin yetersizliği, gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve ailenin ihtiyaçlarına uygun olarak RAM'lar, özel eğitim okul ve kurumları, kaynaştırma uygulamaları yapılan okullar görevlendirilmiştir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2006) göre ailenin katılımıyla bir yılığına planlanan aile eğitim programları, aile ile bireyin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda her yıl yeniden geliştirilerek uygulanması kabul edilmiştir. Planlanması ve koordinasyonu "Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu" tarafından yapılan aile eğitimi hizmetlerinin ise, bireyin ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda bireysel, grup ya da uzaktan eğitim şeklinde kurumlarda ya da ihtiyaç hâlinde evlerde yürütülmesi benimsenmiştir.

Zihinsel engelli çocuğı olan anne-babaların eğitime katılımının sağlanmasının, zihinsel engelli çocuk ve aileleri üzerindeki olumlu etkilerine yönelik bulgular pek çok araştırmayla ortaya konulmuştur (Cavkaytar, 1999; Tekin, 2000; Vuran, 2000). Türkiye'de aile katılımı alanında gerçekleştirilen araştırmalara baktığımızda, Akkök (1984) davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliğı uygulamalarının çocukların gelişimini destekleyici nitelikte olduğunu ve bu uygulamaların anne babaların özürülü çocuklarına karşı olumlu tutumlar sergilemesine aracı olduğunu saptamıştır. Cavkaytar (1999), kendisi tarafından geliştirilen aile eğitimi programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda yaptığı beceri öğretimi

çalışmalarının zihin engelli çocukların öz bakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Birkan (2001) ailelere sunulan Küçük Adımlar Kursu sonunda her annenin, Küçük Adımlar Programı uygulama becerilerini, gerek uygulama gerekse izleme çalışmalarında tam olarak sergilediklerini belirlemiştir. Vuran (2000) çalışmasında kullandığı aile eğitimi programının, annelerin çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirmelerini arttırdığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumları ise azalmıştır. Sucuoğlu ve diğerleri (1993) tarafından, öğretmen değerlendirmelerine dayalı olarak, anne babaların özürülü çocuklarının eğitimine katılımlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen çalışmada ise anne katılımlarının her alanda babalardan daha yüksek olduğu ve genellikle annelerin çocuğun bakımı ve eğitimi gibi sorumlulukları yerine getirirken babaların ekonomik sorumlulukları üstlendiği gözlenmiştir.

1.4. Baba Katılımı

Araştırmacılar, yıllardır zihin engelli çocukların aileleri üzerinde çalışmalarına rağmen, bu çalışmalar genellikle anneler üzerine yoğunlaşmaktadır. Son 20 yıl içinde ise, ailenin kritik aktörü olan anneye odaklanılmasının ardından, aileye yönelik araştırma yapan uzmanlar, çocuklar ve eşleriyle olan ilişkileri temelinde, babalar üzerinde yoğunlaşmaya başlamışlardır (Lamb, 1997; Quinn, 1999; Tylicki, 2003). Her ne kadar konu hakkında ortak bir karara varılmamış olsa da, çalışmaların öncelikli konusu, babaların çocuklarının hayatlarına katılımı ile bunun pozitif ve uzun süreli olması için gerekli desteğin ve cesaretlendirmenin nasıl sağlanacağı üzerinedir (Quinn, 1999).

Quinn'e (1999) göre baba katılımının açık ve kalıcı bir tanımı yapılamamasına rağmen, Pleck (1997) tarafından yapılan tanım yaygın olarak benimsenmektedir. Pleck (1997) baba katılımını, çocukla meşguliyet, erişilebilirlik ve sorumluluk olmak üzere, katılımın 3 temel boyutuyla açıklama yoluna gitmiştir. Bu kavramlarının içeriklerine bakıldığında ise:

- Çocuk bakımında meşguliyet/ilgi; çocukla bire bir etkileşim içerisinde zaman harcamayı kapsar. Burada babayla çocuk arasında doğrudan etkileşim söz konusudur.
- Erişilebilirlik; çocukla çeşitli aktiviteleri esnasında, örneğin çocuğu giydirme, besleme, temizleme ya da çocuk oynarken orada oturup çocuğun yanında olma şeklinde, çocuk için zaman harcamayı ve çocuğun yanında hazır bulunmayı içerir. Burada baba çocuk etkileşiminin şekli ise dolaylıdır.
- Sorumluluk; tanımı tam olarak ortaya konulmamasına rağmen baba katılımında diğer boyutları arasında en önemli yeri tutar. Sorumluluk, çocuğun bakımı için düzenlemeler yapma, gerekli randevuları ayarlama ve çocuk hasta olduğunda işten izin alma gibi şefkat ve duyarlılıkla ilgili etkinlikler şeklinde adlandırılabilir.

Lamb (1986) çocuk için zaman ayırmanın, katılım açısından, çocukla bire bir etkileşime geçmekten daha önemli olduğunu işaret etmiştir. Lamb ve Pleck (1997) ayrıca baba katılımının sağlanması için 4 temel faktörden söz etmektedir. Bunlar, motivasyon/güdülenme; yetenek ve kendine güven; sosyal destek ve kurumsal faktörler ya da uygulamalardır. Motivasyon; babanın kendi baba katılımını, yaşını, çocukla olan sosyal etkileşimini ve karakterini içeren kendi gelişimsel tarihi olarak tarif edilir. Yetenek ve kendine güven; babaların, bir babanın çocukla ilgili kendi yeterlikleri hakkında sahip oldukları sağlam inanç ve çocuğun gelişimi hakkındaki bilgilerinden oluşur. Sosyal destek; babaların evlilik ilişkilerinde başka bir ifadeyle iyi bir evlilik ilişkisi içerisinde sergiledikleri yüksek seviyedeki baba katılımına karşılık gelir. Son olarak kurumsal faktörler ya da uygulamalardan kastedilen ise; babaların çalışma durumları, iş statüleri ve işle ilgili konulardır. Bir çok araştırmacı bu kavramların içini doldurmada güçlük çekmektedir. Bunun nedeni, baba çocuk etkileşiminde, babanın harcadığı zamanın tek çocukla mı yoksa tüm çocuklarıyla mı olacağı konusundaki belirsizliktir. Ayrıca babaların, baba katılımını sadece aileye finansal destek sağlamak şeklinde algılamaları da bir başka sorundur (Quinn, 1999). Hewlett'a (1992) göre katılım aktif ve pasif katılım olmak üzere

iki şekilde kendini göstermektedir. Aktif katılım çocuğu tutmak ya da beslemek şeklindeyken; pasif katılım çocuğu okşama, onunla uyuma ya da yanında bulunma gibi davranışları içerir. Baba katılımında bir diğer etken ise tecrübe edilen babalık modelleridir. Seyrek rastlanan bir durum olmasına karşın, babalar kendi babalarını model olarak alabilmektedirler. Ancak, medya ve akranlar tarafından sunulan olumlu baba imajı neticesinde babalar kendi babalarının düştüğü hataları yapmaktan kaçınırlar (Quinn, 1999).

Çok sayıdaki çalışma çocuğun gelişiminde baba katılımının önemine işaret etmektedir. Yapılan son araştırmalar, çocukların sosyal yeterlikleri ve çocukların akademik başarıları ile baba katılımı arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya koyan kanıtlar sunmaktadır (Grolnick & Slowraczek, 1994; Hart, DeWolf, Wozniak & Burts, 1992; Lewis, 1997; Nord, Birmhall & West, 1997). Amato ve Paul (1999) yaptıkları çalışmada, baba katılımının çocuğun akademik başarısını artırdığını ve çocukta istenmeyen davranışları azalttığını ortaya koymuşlardır. Dunn, Cheng, O'Conner & Bridges (2004) tarafından yapılan bir başka çalışmaya göre de baba katılımının çocukta görülen uyum problemlerini azalttığı gözlenmiştir. Flouri ve Buchanan'nın (2003) yapmış olduğu "Ulusal Çocuk Gelişimi" çalışmasının bulgularına göre ise baba katılımı psikolojik uyumsuzluklara karşı önleyici faktörlerin başında gelmektedir. Ayrıca bu çalışmaya göre baba katılımının annelerin yaşadığı stresi önleyici nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar genel olarak babaların erkek çocuklarının eğitime, kız çocuklarına göre daha yoğun katıldıkları hipotezini desteklemektedirler (Pleck, 1997). Cinsiyet farklılığına dayalı olarak babaların erkek çocuklarıyla kızlara göre oyun aktivitelerine daha fazla katılımları, çocuk bakımında aynı oranda gözlenmemektedir (Levy-Shiff & Israelashvilli, 1988). Çocukların sosyal davranışları ile baba katılımı arasında ilişki vardır. Babaların çocuklarının problem davranışlarını algıları ya da öğretmenlerin algıları baba katılımını etkilemektedir (Fagan, 1999). Okulun mevcut politikaları ve öğretmen tutumları da baba katılımını etkilemektedir (Epstein, 1990).

Araştırmacılar, baba katılımının çocuğun eğitimi ve yetiştirilmesi ile ilgili olumlu etkileri yanında, anne üzerindeki olumlu etkilerine de değinmişlerdir. Zihin engelli çocuğa sahip

annelerin eş (baba) desteğinden olumlu yönde etkilendikleri ortaya konulmuştur (Nouh, Dumas, Wolf ve Fisman, 1989; Simmerman, Blacher & Baker, 2001). Ericson ve Upshur'a (1989) göre babalar eşlerine anlamlı destek sağladıklarında ve mevcut işlere baba katıldığında, annelerin çocuk bakımının yüküne yönelik algılarının daha da hafiflediğini bulmuşlardır. Ayrıca, baba katılımı, gerek anne gerekse baba açısından aile bağlarını ve evlilik düzenini artırıcı etkiye sahip olması yanında evlilik doyumunu artırmasıyla, zihin engelli çocuğun kaynaklık ettiği stresörleri önleyici niteliktedir (Trute, 1990; Willoughby & Glidden, 1995). Araştırmalar, babaların çocuklarının eğitimlerine katılmaları ile annenin sürece dahil olması arasında olumlu bir ilişkinin varlığını da göstermektedir (Nord, Brimhall & West, 1997).

Araştırmalara göre babanın çalışma durumu ise baba katılımında belirgin bir etkiye sahiptir. İşti itibariyle boş zamanı daha fazla olan babaların ev işleri ve çocuk bakımına daha fazla katılmaları olasıdır (Becker, 1981, Akt. NCOFF, 1999). Bu durumda çalışmayan, işsiz babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmeleri beklenebilir (Radin & Harold-Goldsmith, 1989).

Varolan çalışmalar, çocukların okullarında yürütülen aile eğitimi programlarına devam etmenin baba katılımını artırdığını ortaya koymaktadır (Stevenson & Baker, 1987). Babaların kendi becerileri de, çocuklarının eğitim ve bakımına katılmalarını etkilemektedir. Örneğin, çocuk bakımı hakkında bilgiye sahip babaların kendi güven ve motivasyonlarının daha yüksek olduğu kaydedilmiştir (Fagan & Iglesias, 1999).

Alanyazında gerek normal gelişim gösteren gerekse zihin engelli çocuklarla ilgili etkinliklerde baba katılımına ilişkin yapılan çalışmalarda yaygın olarak Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI)'nin kullanıldığı görülmektedir. Bu anketin kullanıldığı bazı araştırmaların bulgularına bakıldığında; Sagi (1982) tarafından 150 İsraili anne babayla gerçekleştirilen çalışmaya göre, ailelerden 115'i çocuğun bakımından öncelikli sorumlu olan kişinin annesi olduğunu ifade etmişlerdir ve bu çalışmada çalışan annelerinin eşlerinin (babaların) katılımı oldukça yüksek (%91) çıkmıştır. Bir başka çalışmada, Roopnarine

(1999) tarafından 92'si çalışan anne babalardan (50'si geniş, 42'si çekirdek aile), 103'ü ise tek gelirli ailelerden (51'çekirdek, 52'si geniş aile) oluşan toplam 195 (78 anket geri dönmüştür) Hint ailesiyle yapılmıştır. Anne ve babalardan anketi bağımsız olarak doldurmaları istenmiş ve posta yoluyla gönderilen anketlerden yaklaşık %40'ı doldurulmuş şekilde geri dönmüştür. Anketi dolduran 78 ailede, babalara ve annelere göre, çocuğun bakımından öncelikli sorumluluğa sahip kişinin anne olduğu; tek gelirli ve çift gelirli çekirdek ailelerde baba katılımının, geniş ailelere oranla daha yüksek olduğu sonucu çıkmıştır. Dolayısıyla anne ya da babanın çalışma durumundan ziyade aile tipinin baba katılımını etkileyen bir değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Baba katılımında, çocuğun cinsiyetine göre ise önemli bir farklılık saptanmamıştır. Erkut (2003), 18 ile 26 yaşları arasında, 275 Porto Rikolu anne ve babadan oluşan, düşük gelirli bir araştırma grubu ile çalışma gerçekleştirilmiştir ve görüşmelerde babaların katılımlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Shields (1998) tarafından, daha önce hiç boşanmamış, evli Afrika kökenli ve Amerika'da yaşayan 50 baba ile cinsiyet rolleri; çocuk yetiştirmede harcadıkları zaman; baba çocuk ilişkisi ve beklentiler; baba katılımı üzerine gerçekleştirilen anket çalışmasında, baba katılımına ilişkin değerlendirmeler PICCI'ye göre yapılmıştır. Çalışmada, babaların çocuğun disipline edilmesi ile çocukla gerçekleştirilen oyun etkinliklerinde katılımlarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Değerlendirmenin genelinde ise Afro-Amerikalı (Afrika kökenli Amerikalı) babaların genel katılım durumları, yüzdelerle değerlendirilmeye göre %45,3 çıkmıştır. Afro-Amerikan babaların çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumlarında cinsiyet faktörüne ilişkin bir fark saptanmamıştır. Rich (2002) tarafından, 30 Afro-Amerikalı babayla gerçekleştirdiği bir başka çalışmada ise, Afro-Amerikalı babaların çocuklarının erken çocukluk eğitimlerine (Head Start: Düşük gelirli aillerden gelen risk altındaki çocuklara yönelik anaokulu programı) katılımlarının şekli tanımlanmıştır ve Afro-Amerikan babaların birlikte vakit geçirme, çocuk bakımı sorumluluğu ve karar alma alanlarında, çocuklarının hayatlarına belli seviyelerde katıldığı belirlenmiştir. Buna ek olarak babalara yönelik faaliyet gösteren destek ve eğitim programlarına (Erkek Destek

Grupları – Baba Eğitimi Grupları) devam eden babaların etmeyenlere göre baba katılımlarının daha yüksek olduğunu gözlemlenmiştir.

Jacobs ve Keeley (2006), N. Radin (1982) tarafından geliştirilen ve Nangle (2003) tarafından uyaralanan PICCI'yi kullanarak 113'ü evli, 6'sı birlikte yaşayan toplam 119 çalışan anne ve babaya uygulamışlardır. 62'si kız, 52'si erkek çocuklardan oluşan 119 ebeveyn, babaların katılım durumlarını ölçmeyi hedefleyen anketi birbirlerinden bağımsız doldurmaları istenmiştir. Çalışmada, babaların kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmede, babalar eşlerinin çalışması nedeniyle, çocuk bakımı ilgili sorumluluklara yüksek oranda katıldıklarını ifade etmişlerdir. Annelere göre ise, babaların çocuk bakım sorumluluklarına katılımları düşük çıkmıştır. Williams (1995), N. Radin (1982) tarafından geliştirilen PICCI'yi uyarlayarak, 17 Ojibwa'lı (Amerikan Yerlisi) çocuk ailesinde yaptığı değerlendirmede de, baba katılımının yüksek olduğu durumlarda, erkek çocukların akademik ve sosyal başarısının arttığı gözlemlenmiştir.

Ricci ve Hodapp (2003) tarafından, 30 Down sendromlu ve 20 gelişimsel yetersizliği olan çocukların anne ve babalarıyla, çocukların kişilik özellikleri, uygunsuz davranışları, ailelerin kendi stresleri ve babaların katılım seviyeleri üzerine yapılan değerlendirmede, baba katılımının özür durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Sonuçta, gerek babaların gerekse annelerin baba katılımına ilişkin yaptıkları değerlendirmede, Down sendromlu ve gelişimsel yetersizliği olan çocukların yer aldığı her iki grupta da baba katılım oranları benzer çıkmıştır ve özür durumunun zihin engelli çocuk babalarının çocuk bakımıyla ilgili katılımlarını etkileyen bir değişken olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Young, Roopnarine ve Jaipal (1994) normal gelişim gösteren 23 çocuk ailesi ile gelişimsel yetersizliği olan 24 çocuk ailesi arasındaki baba katılımı farklarını ölçmeyi hedefleyen bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada PICCI faktörlerine göre iki grup arasında baba katılımı açısından önemli bir fark saptanmamıştır. Young ve diğerleri (1994) tarafından gerçekleştirilen bu çalışmanın bulguları ile Mitchel (1979) ve Shannan (1978)'in yaptığı araştırmaların bulguları arasında paralellik varken, Konstantareas ve Homatidis (1992) tarafından yapılan çalışmada, çocuğun özürlü olmasının baba katılımını etkilediği ortaya

konulmuştur. Öncelikli bakım sorumluluğu konusunda ise babalara göre gelişimsel yetersizliği olan çocuk babalarının öncelikli bakım sağlama oranı %36; normal gelişim gösteren çocuk babalarının ise %35 oranında olduğu tespit edilmiştir. Annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirmede ise sonuçlar yaklaşık bir seviyede çıkmıştır. Gelişimsel yetersizliği olan çocuk anneleri, eşlerinin (babaların) öncelikli bakım sağlama oranlarının %30; normal gelişim gösteren çocuğa sahip anneler ise %38 olduğunu ifade etmişlerdir.

1.5. Problem

Zihin engelli çocukların eğitiminde aile katılımı, özelde baba katılımı, gerek çocuğa okulda verilen eğitimin amacına ulaşması gerekse çocuğun aile ortamında sağlıklı gelişimini sürdürmesi açısından son derece önemlidir. Aile katılımı dendiğinde çoğunlukla aile bireylerinin, bir bütün olarak, çocuğun gelişimi ve eğitim sürecine katılımları kastedilmesine rağmen, araştırmacılar çalışmalarını özellikle anneler üzerine yoğunlaştırmışlardır (Hossain, 1992; McBride & Darragh, 1995). 1970’li yılların sonuna doğru araştırmalarda baba çocuk etkileşimine doğru bir kayma olduğu görülmektedir (Day & Lamb, 2004). Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinde babanın rolüne ilişkin çalışmalarda ise son yıllarda bir artış gözlenmektedir (Bailey, Blasco, & Simeonson, 1992; Bailey, 1994; Baruch & Barnett, 1987; De Luccie & Davis, 1991; Deutsch, Lussier & Servis, 1993; Hewlett, 1992; Hornby, 1992; Lamb, 1997; Levant, Slattrey, & Loiselle, 1987; McBride & Darragh, 1995; Pleck, 1997; Ouinn, 1999; Russell & Radovic, 1992; Shields, 1998; Tiedje & Darling-Fisher, 1993). Babalara yönelik gerçekleştirilen araştırmalar, temel olarak dört alana odaklanmaktadır. Bunlar; çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde baba katılımı; baba-çocuk etkileşiminin doğası; babalık rollerinin tarihsel değişimi; çocuğun gelişimi ve ailenin işlevlerinde babanın etkilerini içerir (Shields, 1998).

Türkiye’de ise ailelere yönelik yapılan çalışmalar, ailelere çeşitli becerilerin kazandırılması için hazırlanan aile eğitim programlarının etkililiği (Akkök, 1984; Birkan, 2001; Cavkaytar, 1999; Özen, 1999; Özcan, 2004; Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1994; Vuran, 2000); zihin engelli çocuk ailelerinin özellikleri (Aksaz, 1990; Arslan, 2002; Bakkaloğlu ve Sucuoğlu,

2000; Cavkaytar ve diğeri, 2004; Erdemir, 1992; Ergenekon, 1996; Eroğlu, 1998; Gündoğdu, 1995; Karyelioğlu, 2002; Silivri, 1981); aile eğitimi ve aile rehberliği (Akkök, 1982; Çelebi, 2003; Özgür, 1993; Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1993; Şahin, 1994); aile katılımı (Cavkaytar, 1999; Çelik, 2003; Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1994; Temel, 1994); ailelerde kaygı, endişe ve stresin düzeyleri (Akkök, 1989; Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992; Böcü, 1992; Kozalıoğlu ve Ekberzade, 1994; Ulaşanel, 1994); aile gereksinimleri (Evcimen, 1996; Mert, 1997; Sucuoğlu, 1995); aile tutumları (Beşikçi ve Özkardeş, 2002; Dikici, 1990; Dindar, 1995; Küçükturan, 1982; Özçelik, 1999) konuları üzerinedir.

Türkiye’de zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklerde baba katılımını başlı başına bir inceleme konusu yapan çalışmalara rastlanılmamaktadır. Ayrıca babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılımlarının, annelere ve babalara göre değerlendirildiği herhangi bir araştırmayla da karşılaşılmamıştır. Bu eksiklikten hareketle, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarını ortaya koymaya çalışan bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur. Araştırma bu gereksinimden kaynaklanmıştır.

1.6. Amaçlar

Bu araştırmanın genel amacı, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının belirlenmesi ve ailelerin, anne babaların ve zihin engelli çocukların bazı demografik özellikleri ile babaların genel katılım durumları arasında ilişki olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Bu amaçlara ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumları nedir?
2. Babaların, zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları, katılım alt alanlarına (katılımın değerlendirilmesi; çocuk bakımı ve

sosyalleştirme sorumluluğu; çocuk yetiştirme kararlarında etki ve çocuk yetiştirme görevleri; erişilebilirlik) göre farklılaşmakta mıdır?

3. Babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları ile ailelerin, babaların, annelerin ve çocukların bazı demografik özellikleri arasında ilişki var mıdır?

1.7. Önem

Bu araştırma sonucunda, babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumlarının betimlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından sınanmasının uygulamaya ve ileriki araştırmalara dönük olumlu katkılara getireceği umulmaktadır. Araştırmanın, özellikle babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılımlarını artırıcı aile eğitimi programlarının geliştirilmesine kaynaklık edeceği beklenmektedir. Bunun yanı sıra araştırmanın, özel eğitim hizmetlerinden yararlanan zihin engelli çocuk babalarının, çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılımlarının planlanmasında dikkate alınması gereken değişkenlerin neler olabileceği hakkında fikir vereceği düşünülmektedir.

1.8. Sınırlılıklar

Araştırma,

1. Eskişehir ili merkezinde, zihin engelli çocuklara yönelik eğitim veren özel bir rehabilitasyon merkezinde kaynaştırma ve destek hizmet uygulamaları dışında bireysel ve grup eğitimi alan, zihin engelli 41 çocuğun anne ve babasından oluşan 82 kişilik bir çalışma grubu ile sınırlıdır.
2. “Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI)” ve “Aile Bilgi Formu”ndan elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

1.9. Sayıtlar

Araştırmaya katılan babalar ve anneler, çalışma kapsamında kullanılan anket ve aile bilgi formunda yer alan sorulara samimi ve gerçekçi bir şekilde yanıt vermişlerdir.

1.10. Tanımlar

Baba Katılımı (Paternal Involvement): babanın, çocuğun sosyal, fiziksel, duygusal, ve bilişsel olarak yetiştirilmesi veya gelişimi ile meşgul olmasıdır (Rich, 2002).

Çocukların Yetiştirilmesine Yönelik Etkinlikler: Çocukların yetiştirilmesiyle ilgili etkinlikler, baba ve annenin çocuklarıyla etkileşimleri temelinde, çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimi açısından önemli olan çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve sosyalleştirilmesiyle ilgili görevlerdir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma grubu (katılımcılar), verilerin toplanması ve toplanan verilerin çözümlenmesinde yararlanılan istatistiksel tekniklere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

“Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Katılım Durumlarının Belirlenmesi”ni amaçlayan bu araştırma, durum saptamaya yönelik betimsel bir çalışma olması yanında, değişkenler arasında ilişki olup olmadığını ortaya koyan bağıntısal bir çalışmadır.

2.2. Katılımcılar

Bu çalışma, Eskişehir ili merkezinde 2005 – 2006 Öğretim yılında, araştırmanın kendi bünyelerinde yapılmasına izin veren özel bir rehabilitasyon merkezine devam eden zihin engelli çocukların anne babalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kurumun seçilme nedeni ise kurumun araştırma için kurum olanaklarını sunmasıdır. Bu kuruma devam eden toplam 80 çocuktan, kaynaştırma eğitimine devam eden ve destek hizmet alan çocuklar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuş ve anketin kendilerine uygulanmasına izin veren toplam 41 çocuğun anne babasından veri toplanmıştır. Dolayısıyla, araştırma 41 baba ve 41 anneden oluşan toplam 82 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Zihin engelli çocuk ailelerinin demografik özellikleri ve ilgili dağılımlarını gösteren tablolar Ek 1’de verilmektedir. Zihin engelli çocuk ailelerinin aile tiplerine bakıldığında; 41 aileden 36’sının anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile formuna; 5 ailenin ise anne, baba, çocuklar ve diğer akrabaların iç içe yaşadığı geniş aile formuna sahip oldukları gözlenmektedir. Ailelerin aylık hane geliri dağılımı; en düşük 250 YTL ile en yüksek 2000 YTL arasında seyretmektedir ve ailelerin hane geliri ortalaması ise 945

YTL'dir. Ailelerin sahip oldukları toplam çocuk sayıları incelendiğinde ise ailelerin en az 1, en çok 6 çocuk sahibi oldukları ve en az bir tanesinin zihin engelli olduğu, iki çocuklu ailelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Zihin engelli çocuk babalarının yaşları, en küçük 28 ile en büyük 66 arasında seyretmektedir. Babaların yaş ortalamasının 43,73 ~ 44'tür. Babaların eğitim düzeyi incelendiğinde, 16 babanın okuryazar+ilkokul şeklinde tanımlanan birinci grup eğitim düzeyine, 21 babanın ortaokul+lise şeklinde tanımlanan ikinci grup eğitim düzeyine ve 4 babanın yüksekokul+üniversite şeklinde tanımlanan üçüncü grup eğitim düzeyine sahip oldukları, dolayısıyla babaların ağırlıklı olarak ortaokul+lise seviyesindeki ikinci grup eğitim aldıkları ortadadır. Babaların iş durumu açısından mesleki dağılımları, ağırlıklı olandan en az olana doğru sıralandığında 18 baba işçi, 8 baba memur, yine 8 baba serbest meslek ve 7 baba emeklidir. Babaların haftalık çalışma saatlerinin toplamı, çalışan babalar için 30 ile 90 saat arasında değişmektedir. Emekli olmaları nedeniyle 7 babanın hiç çalışmadığı gözlenmektedir. Babaların haftalık çalışma saatleri toplamının ortalaması ise 42,68 ~ 43 saattir.

Zihin engelli çocuk annelerinin yaşlarının dağılımına bakıldığında, annelerin yaşlarının 26 ile 59 yaş arasında dağıldığı ve yaş ortalamasının ise 39,90 ~ 40 olduğu gözlenmektedir. Annelerin aldıkları eğitime göre dağılımları incelendiğinde, 29 annenin okuryazar+ilkokul şeklinde tanımlanan birinci grup eğitim düzeyinde, 7 annenin ortaokul+lise şeklinde tanımlanan ikinci grup eğitim düzeyinde ve 5 annenin yüksekokul+üniversite şeklinde tanımlanan üçüncü grup eğitim düzeyinde yer aldıkları, dolayısıyla annelerin ağırlıklı olarak okuryazar+ilkokul seviyesinde birinci grup eğitim aldıkları anlaşılmaktadır. Annelerin mesleki dağılımları ve çalışma saatleri göz önüne alındığında, 32 annenin ev hanımı, 4 annenin işçi, 3 annenin memur, 1 annenin serbest meslek sahibi ve 1 annenin emekli oldukları görülmekte ve ev hanımı olan 32 anne ve emekli olan 1 annenin haftalık çalışma saatleri sifıra karşılık gelmektedir. Çalışan annelerin haftalık çalışma saatleri toplamı 12 ile 60 saat arasında değişmektedir. Annelerin çalışma saatleri ortalaması, ev hanımı olan annelerin ağırlıkta olması nedeniyle 6,61 ~ 7 saattir.

Zihin engelli çocukların yaşları en küçüğü 3, en büyüğü 30 yaş arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 14,12 ~ 14'tür. Zihin engelli çocukların 23'ü erkek, 18'i ise kız çocuklarından oluşmaktadır. Zihin engelli çocuk ailelerinde, aile eğitim programlarına katılan babaların sayısı 6, katılmayanların ise 35'tir. Annelerin ise 21'i aile eğitim programlarına katılırken, 20'si katılmamaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla, zihin engelli çocuk babalarının çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarıyla ilgili veriler yanında ailelerin, babaların, annelerin ve çocukların demografik özelliklerine ilişkin verilere gereksinim duyulmuştur. Ailelerin, babaların, annelerin ve çocukların demografik özelliklerine ilişkin veriler "Aile Bilgi Formu" (Ek 2) ile; zihin engelli çocuk babalarının çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumlarıyla ilgili veriler ise "Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI)" (Ek 3) yardımıyla toplanmıştır.

2.3.1. Aile Bilgi Formu

Aile Bilgi Formu (Ek 2); zihin engelli çocuk ailelerinin çeşitli demografik değişkenler açısından sahip oldukları özellikleri belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Formda babaların ve annelerin yaşları, eğitim durumları, meslekleri, haftalık çalışma saatleri, aylık hane gelirleri, aile tipleri ve sahip oldukları çocuk sayısı yanında zihin engelli çocuklarının yaşı, özürlü ve cinsiyetine dair toplam 16 soru bulunmaktadır.

2.3.2. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi -PICCI- (Rich, 2002)

Zihin engelli çocukların yetiştirilmesine yönelik etkinliklere baba katılımını ölçmeye yönelik en yaygın kullanılan değerlendirme araçlarından biri, "Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi – Paternal Involvement in Child Care Index (Survey) - (PICCI)"dir (Ek 3) ve pek çok araştırmacı tarafından uyarlanarak kullanılmıştır. Çocuk Bakımında Baba

Katılımı Anketi (PICCI), her ne kadar babalara yönelik oluşturulmuş bir anket olsa da, anketin uygulaması sadece babalara sınırlı kalmamış, annelerin eşleri hakkında yaptıkları değerlendirmeye yer verilerek, annelere göre baba katılımı belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle babaların kendilerine ilişkin, annelerin de babalara ilişkin yaptığı değerlendirmelerden yola çıkılarak, babaya ve anneye göre baba katılımı saptanmaya çalışılmıştır. “Fathers’ report on fathers (Babalar üzerine babaların değerlendirmesi); Mothers’ report on fathers (Babalar üzerine annelerin değerlendirmesi)” şeklinde adlandırılan bu tip çalışmalarda, hem babanın hem de annenin gözüyle baba katılımının ölçülmesi hedeflenmektedir (Erkut, 2003; Hodapp, 2003; Nangle, 2003; Ricci & Jacobs & Keeley, 2006; Rich, 2002; Roopnarine, 1999; Sagi, 1982; Williams, 1995; Young ve diğerleri, 1994).

PICCI’nin her bir kısmı belirli bir puan dağılımı içerisinde bir değeri vermektedir. Toplam puan her bölüm için ayrı ayrı hesaplanır. Toplam puan, babanın ortalama katılımına karşılık gelir (Rich, 2002). PICCI anketi 1978’den bugüne kadar farklı yapılardaki ailelerde kullanılmıştır (Ahmeduzzaman & Roopnarine, 1992; Rich, 2002; Williams, 1995). Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI) temel olarak 4 bölümden oluşmaktadır:

1. Katılımın Değerlendirilmesi (Statement of Involvement)
2. Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu (Child Care and Socialization Responsibility)
3. Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki (Influences in Childrearing Decisions) ve Çocuk Yetiştirme Görevlerini (Childrearing Tasks)
4. Erişilebilirlik (Availability)

Bu dört bölümde yer alan alt alanlardaki ve yüzdelerle değerlendirme kısımlarındaki değerlendirmeler, yüzdelerle ve puan aralıklarına göre yapılmıştır. Yüzdelerle değerlendirmenin dağılımı; 0%, 25%, 50%, 75% ve 100% şeklindedir. PICCI anketinde yer alan alt alanlara ait puan aralıkları ise aşağıdaki gibidir (Ek 5).

PICCI Puan Aralıkları:

- Katılım (Involvement) : 0 - 12
- Çocuk Bakımı (Childcare) : 0 - 12
- Sosyalleştirme (Socialization) : 0 - 18
- Yetiştirme Kararlarını Etkileme (Influence in Decision Making) : 0 - 12
- Çocuk Yetiştirme Görevleri (Childrearing Tasks) : 0 - 28
- Erişilebilirlik (Availability) : 0 - 18
- Genel Katılım Durumu Puan Aralığı (General Involvement) : 0 – 100

Genel katılım durumu ile ilgili hesaplamalar, tüm katılım alt alanlarından alınabilecek en yüksek puanların, diğer bir ifadeyle puan aralıklarının tepe değerlerinin toplamıyla ve alınan ham puanın yüzde olarak değerlendirilmesiyle yapılır. Şöyle ki; $12 + 12 + 18 + 12 + 28 + 28 = 100$ olarak hesaplanır ve alınan genel puan (%) yüzde olarak ifade edilebilir.

I. Bölüm: Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI)'inde ilk bölüm, baba ve annenin kendisini ve eşini, çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesiyle ilgili genel olarak değerlendirdikleri, tek bir sorudan oluşan, Katılımın Değerlendirilmesi alt alanıdır. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin Katılımın Değerlendirilmesi alt alanında yer alan tek değerlendirme sorusunun seçenek ve puan karşılıkları; Çok katılıyorum: 12 puan; Katılıyorum: 9 puan; Kararsızım: 6 puan; Katılmıyorum: 3 puan ve Hiç katılmıyorum: 0'dır. Katılımın Değerlendirilmesi alt alanından alınabilecek en düşük puan 0; en yüksek puan ise 12'dir ve puan aralığı 0 – 12 olarak belirlenmiştir. Anketin değerlendirme kısmında alınabilecek puanların, yer aldıkları puan aralıklarına göre anlamı ise: 0 – 1.5 Hiç katılmıyorum; 1.6 – 4.5 Katılmıyorum; 4.6 – 7.5 Kararsızım; 7.6 – 10.5 Katılıyorum; ve 10.6 - 12 Çok katılıyorum şeklindedir.

II. Bölüm: Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'ndeki (PICCI) ikinci bölüm olan Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu bölümü dört alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin ilki, çocuğun bakımı ve yetiştirilmesiyle ilgili öncelikli bakım sağlama sorumluluğunun kime ait olduğunun yüzdeler olarak (Baba %...; Anne %...; Diğer %....)

değerlendirildiği Öncelikli Bakım Sağlayıcı alt bölümüdür. Bu kısımda anne, baba ve diğer seçenekler için yapılan değerlendirmelerin toplamı ise %100'ü vermelidir.

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirilme Sorumluluğu alt alanlarında yer alan değerlendirme sorularının seçenek ve puan karşılıkları; Sık sık: 3; Bazen: 2; Seyrek: 1 ve Uygulanabilir değil: 0'dır.

Çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukların yapılaş sıklığının değerlendirildiği ikinci alt bölüm, 4 sorudan oluşan Çocuk Bakım Sorumluluğu alt alanıdır. Bu kısımda, babanın ve annenin çocuklarının bakımıyla ilgili sorumlulukları yapma sıklıkları değerlendirilmektedir. Çocuk Bakımı Sorumluluğu alt alanındaki puan aralığı 0 – 12'dir. Anketin değerlendirme kısmında alınabilecek puanların, yer aldıkları puan aralıklarına göre anlamı ise: 0 - 2 Uygulanabilir değil (UD); 2.1 - 6 Seyrek; 6.1 – 10 Bazen; ve 10.1 - 12 Sık sık şeklindedir.

Bu bölümdeki üçüncü alt bölüm, çocuğun sosyalleştirilmesiyle ilgili sorumlulukların yapılaş sıklığının değerlendirildiği 6 soruluk Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu alt alanıdır. Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu alt alanındaki puan aralığı ise mevcut altı madde üzerinden 0 – 18 olarak benimsenmiştir. Anketin değerlendirme kısmında alınabilecek puanların yer aldığı puan aralıklarını göre anlamı ise: 0 - 3 Uygulanabilir değil (UD); 3.1 - 9 Seyrek; 9.1 - 15 Bazen; ve 15.1 - 18 Sık sık şeklindedir.

Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu bölümündeki son alt bölüm ise, çocuk bakımı ve sosyalleştirilmesiyle ilgili sorumlulukların ağırlıklı olarak kim tarafından yapıldığının değerlendirildiği (Baba %...; Anne %...; Diğer %....) yüzdelerle görev dağılımı kısmıdır. Her bir madde için değerlendirmelerin toplamı %100'ü vermelidir.

III. Bölüm: Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin üçüncü bölümü, Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki ve Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yerine Getirme Sıklık Düzeyleri olmak üzere iki alt alandan oluşmaktadır.

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanında yer alan iki değerlendirme sorusunun seçenek ve puan karşılıkları; Daima baba: 6; Daima anne: 0; Baba ve anne eşit: 3; Baba anneden daha fazla: 4.5; Anne babadan daha fazla: 1.5'tir. Çocuğu Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanındaki puan aralığı, mevcut iki madde üzerinden, 0 – 12 olarak benimsenmiştir. Anketin değerlendirme kısmında alınabilecek puanların, yer aldıkları puan aralıklarına göre anlamı ise: 0 – 1.5 Daima anne; 1.6 – 4.5 Anne babadan daha fazla; 4.6 – 7.5 Baba ve anne eşit; 7.6 – 10.5 Baba anneden daha fazla; ve 10.6 - 12 Daima baba şeklindedir.

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklık Düzeyi alt alanında yer alan 7 değerlendirme sorusunun seçenek ve puan karşılıkları; Çok sık: 4; Sık sık: 3; Bazen: 2; Seyrek: 1 ve Asla: 0'dır. Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklık Düzeyi alt alanındaki puan aralığı ise 0 – 28 olarak benimsenmiştir. Anketin değerlendirme kısmında alınabilecek puanların, yer aldıkları puan aralıklarına göre anlamı ise: 0 – 3.5 Asla; 3.6 – 10.5 Seyrek; 10.6 – 17.5 Bazen; 17.6 – 24.5 Sık sık; ve 24.5 - 28 Çok sık şeklindedir.

IV. Bölüm: Erişilebilirlik alt alanında ise, babanın çocuğu için akşam yemeği; öğle yemeği; hafta sonları v.s. zamanlarda gün boyunca hazır bulunduğu zamanın miktarı değerlendirilir. Ankette Erişilebilirlik alt alanındaki maddelerin değerlendirilmesinde ters orantı ve doğru orantı hesaplamaları geçerlidir. Bu durumda, bazı maddelerin yerine getirilmesi durumunda babaların daha yüksek puan alacakları, bazılarının yapılması durumunda ise daha düşük puan alacakları görülecektir. Ters orantı hesaplamalarının geçerli olduğu maddelerde babaların yüksek puan alması, ilgili maddeyi yapma sıklıklarının az olduğunu ve dolayısıyla erişilebilirlik katsayılarının yüksek olduğunu göstermektedir. Doğru orantı hesaplamalarının geçerli olduğu maddelerde ise babaların yüksek puan alması, ilgili maddeyi yapma sıklıklarının çok olduğunu ve yine erişilebilirlik katsayılarının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu iki puanlamanın tam tersi olduğu bir durumda ise babaların erişilebilirlik katsayılarının düşük olacağı ortadadır.

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin Erişilebilirlik alt alanında, yer alan sorulardan 1, 2, 3, 4 ve 5. sorular ters orantılı; 6, 7, 8 ve 9. sorular doğru orantılıdır ve yapılan madde güvenilirliği analizinde, soruların hiç birinin elenmesine gerek kalmadığından genel erişilebilirlik için hesaplamalar mevcut 9 madde üzerinden yapılacaktır. Erişilebilirlik alt alanında, yer alan ters orantılı 5 değerlendirme sorusunun seçenek ve puan karşılıkları; Sık sık: 0; Bazen: 1 ve Asla: 2'dir. Doğru orantılı 4 değerlendirme sorusunun seçenek ve puan karşılıkları; Sık sık: 2; Bazen: 2 ve Asla: 0'dır.

Erişilebilirlik alt alanında yer alan toplam 9 değerlendirme sorusunun genel hesaplamalarda seçenek ve puan karşılıkları; Sık sık: 2; Bazen: 2 ve Asla: 0'dır ve genel puan aralığı toplam 9 madde üzerinden 0 – 18'dir. Anketin değerlendirme kısmında alınabilecek puanların, yer aldıkları puan aralıklarına göre anlamı ise: 0 – 4.5 Asla; 4.6 – 13.5 Bazen; ve 13.6 - 18 Sık sık şeklindedir.

Bu çalışmada, Rich'in (2002) kullandığı PICCI'den hareket edilmiş ve toplumumuzun aile yapısı göz önünde bulundurulmuştur. Anketin İngilizce'den Türkçe'ye çevirilerinde bir Özel Eğitim yüksek lisans öğrencisi, bir İngilizce Öğretmenliği lisans öğrencisi ve iki yardımcı doçent görev almıştır. Çeviri tekrar çeviri tekniğine uygun olarak, İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen anket, tekrar İngilizce'ye çevrilmiş ve anlam kayması olmadığı görüldükten sonra uygulama öncesi son halini almıştır. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin güvenilirlik analizinde ise, yüzdeler değerlendirme soruları dahil edilmemiş ve likert tipi toplam 29 madde üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Babaların Zihin Engelli Çocuklarıyla İlgili Etkinliklere Genel Katılım Düzeyleri için yapılan güvenilirlik analizinde, Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin tümü için Cronbach Alpha değeri α : 0.87 olarak hesaplanmıştır. Yapılan genel güvenilirlik analizinde anketin güvenilirliğini düşüren "Çocuğunuzun kıyafetlerini yıkama" maddesi anketten çıkarılmıştır. Alt alanların her biri için Cronbach's Alpha (α) değerleri şu şekildedir. Çocuk Bakımı Sorumluluğu alt alanında Cronbach's Alpha değeri α : 0.72; Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu alt alanında α : 0.67; Çocuğu Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanında α : 0.92; Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklık Düzeyi alt alanında α : 0.82; Erişilebilirlik alt alanında ise α : 0.76 olarak

hesaplamıştır. Katılım Değerlendirilmesi alt alanında tek soru yer aldığı için güvenilirlik analizi yapılmamıştır. Bu güvenilirlik çalışmasından sonra ayrıca, anne ve babaların baba katılımına ilişkin değerlendirmeleri arasında tutarlılık olup olmadığını belirlemek için babaların kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptıkları değerlendirmeler arasındaki korelasyona bakılmıştır. Bunlar; genel katılım durumu: $r = 0.77$, $p = 0.00$; katılımın değerlendirilmesi: $r = 0.48$, $p = 0.00$; çocuk bakım sorumluluğu: 0.96 , $p = 0.00$; çocuğu sosyalleştirme sorumluluğu: $r = 0.80$, $p = 0.00$; çocuk yetiştirme kararlarında etki: $r = 0.28$, $p = 0.05$; çocuk yetiştirme görevlerini yapma sıklığı: $r = 0.60$, $p = 0.00$; erişilebilirlik: $r = 0.90$, $p = 0.00$ şeklindedir. Buna göre, tüm alanlarda $p \leq 0.05$ olduğundan, babaların ve annelerin baba katılımına ilişkin yaptıkları değerlendirmelerin 0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

2.3.3. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Aile Bilgi Formu'nun ve Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin uygulanması öncesinde, araştırmanın kendi bünyelerinde yapılmasına izin veren özel bir rehabilitasyon merkezine devam eden çocuklara ait dosyalar incelenmiş ve araştırma için öngörülen şartlara sahip 50 çocuk tespit edilmiştir. Kaynaştırma eğitimine devam eden, destek hizmet alan çocuklar, dul, boşanmış ya da mekansal olarak ayrı yaşayan anne babaların çocukları ile anne babası olmayan çocuklar çalışma grubuna dahil edilmemişlerdir. Belirlenen 50 çocuğun ailelerine, okul servisinde görevli yardımcı öğretmenler aracılığıyla, çalışmanın içeriğine dair bir açıklama mektubu gönderilmiştir. Daha sonra ailelerden telefonla randevu alınmış ve çalışmaya katılmak isteyen ailelerle görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Ancak, 9 aile çeşitli sebeplerden dolayı görüşmeyi reddetmiş ve 41 anne ve 41 baba ile görüşülerek veri toplanmıştır. Babalar ve annelerle yapılan görüşmeler ebeveynlerin birbirlerini etkileme olasılığına karşı, kendi evlerinde ayrı ayrı odalarda, biri bay diğeri bayan iki uygulamacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Babalarla bay uygulamacı görüşürken, annelerle bayan uygulamacı görüşmüştür. Eşgüdümlü süren bu uygulamalar yaklaşık 30 dakika sürmüştür ve ailelere anketin uygulanması öncesinde çalışmanın kapsamı ve amacı hakkında anket yönergesine sadık kalınarak (Ek 4) kısa bir bilgi verilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI) ve Aile Bilgi Formu aracılığıyla babalardan ve annelerden toplanan, çeşitli demografik özellikler ve babaların katılım durumları hakkında verilerin yer aldığı veri toplama araçları, bilgisayara girmek amacıyla babalar ve anneler için ayrı ayrı olmak üzere 1’den 41’e kadar numaralandırılmıştır.

Veri toplama araçlarının numaralandırılmasından sonra, babaların, Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi’nde yer alan alt alanlardan (Katılımın Değerlendirilmesi, Çocuk Bakımı Sorumluluğu, Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu, Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki, Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklığı ve Erişilebilirlik) almış oldukları puanlar ayrı ayrı hesaplanmıştır. Yanıt verilmeyen sorular değerlendirme dışı tutulmuştur.

Annelerin babalara ilişkin ve babaların da kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirmeler sonucunda “Aritmetik ortalama” ve “Standart sapma” değerleri hesaplanmıştır. Zihin engelli çocuk ailelerinin ekonomik düzeyi (aylık hane geliri) ve babanın haftalık çalışma saatleri toplamları ile babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumları arasında ilişki olup olmadığı belirlemek için “Pearson r bağıntı testi”nden yararlanılmıştır. Zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumlarının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla “Bağımsız gruplar arası t testi” uygulanmıştır.

Araştırma verilerinin istatistiksel çözümlerinde “SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 12.0 for Windows” paket programı kullanılmıştır. Araştırmada yapılan istatistiksel çözümlerlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak benimsenmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacına yönelik soruların yanıtlanması için toplanan verilerin, kullanılan çeşitli istatistiksel yöntemlere göre çözümlenmesiyle ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Bulguların sunulmasında “Amaçlar” kısmında yer alan soruların sırası gözetilmiştir.

3.1. Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Genel Katılım Durumları

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi’nde yer alan tüm sorular için yapılan değerlendirme sonuçlarına göre babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumları Tablo 1’de sunulmaktadır. Ayrıca anne babalara göre babaların 29 sorudan her biri için aldığı puanlar Ek 6’da sunulmuştur.

Tablo 1

Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Genel Katılım Durumları

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama \bar{X}	Standart Sapma (SS)
Babalara göre	41	60.7	16.2
Annelere göre	41	57.3	14.6

Babaların, kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeye göre, genel katılım durumlarını belirlemeye yönelik yapılan değerlendirmede aldıkları en düşük puan 16; en yüksek puan ise 87’dir. Zihin engelli çocuk babalarının anketin bütününden aldıkları puanların aritmetik ortalaması 60.7; standart sapma değeri ise 16.2 ‘dir. Buna göre babalar, (0 – 100 puan aralığı üzerinden) zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere %60 oranında katıldıklarını belirtmektedirler.

Annelerin babalara ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, babaların genel katılım durumlarını belirlemeye yönelik yapılan değerlendirmede aldıkları en düşük puan 17; en yüksek puan 77'dir. Annelerin yaptığı değerlendirmeye göre, zihin engelli çocuk babalarının anketin bütününden almış oldukları toplam puanların aritmetik ortalaması 57.3; standart sapma değeri ise 14.6'dır. Bu durumda anneler, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere %57 oranında katıldıklarını belirtmektedirler.

3.2. Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumlarının, Katılım Alt Alanlarına Göre Dağılımı

Araştırma amaçlarının ikinci sorusuna göre, babaların Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nde yer alan, Katılımın Değerlendirilmesi; Çocuk Bakımı Sorumluluğu; Çocuğa Öncelikli Bakım Sağlama Sorumluluğu; Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu; Çocuğu Yetiştirme Kararlarında Etki; Çocuk Yetiştirme Görevleri ve Erişilebilirlik alt alanlarındaki katılım durumları incelenmiştir.

3.2.1. Babaların Katılımın Değerlendirilmesi Alt Alanındaki Katılım Durumları

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin ilk bölümü olan Katılımın Değerlendirilmesi alanında, çocuk bakım ve yetiştirilmesiyle ilgili görevlere babaların katılım durumları tek bir soru ile incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2

Babaların Katılımın Değerlendirilmesi Alt Alanındaki Katılım Durumları

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama \bar{X}	Standart Sapma (SS)
Babalara göre	41	8.3	3.03
Annelere göre	41	8.04	2.6

Araştırmada, babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirmeye göre, katılımın değerlendirilmesi alt alanından aldıkları en düşük puanın 3, en yüksek puanın ise 12 olduğu görülmektedir. Zihin engelli çocuk babalarının bu alt alanındaki puanlarının aritmetik ortalaması 8.3; standart sapma değeri ise 3.03'tür. Babalara göre, kendilerinin Katılımın Değerlendirilmesi alt alanındaki puanlarının aritmetik ortalaması olan 8.3 değeri katılıyorum seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre babalar, Katılımın Değerlendirilmesi alt alanında çocuklarının yetiştirilmesi ve bakımıyla ilgili düzenlemelere katıldıklarını belirtmektedirler.

Annelerin katılımın değerlendirilmesi alt alanında babalara ilişkin yaptığı değerlendirmeye göre, babaların aldıkları en düşük puanın 3, en yüksek puanın ise 12 olduğu görülmektedir. Annelerin değerlendirmesiyle zihin engelli çocuk babalarının, Katılımın Değerlendirilmesi alt alanındaki puanlarına bakıldığında ise aritmetik ortalamasının 8.04; standart sapma değerinin 2.6 olduğu görülmektedir. Annelere göre babaların Katılımın Değerlendirilmesi alt alanındaki puanlarının aritmetik ortalaması olan 8.04 değeri ise katılıyorum seçeneğine karşılık gelen puana aralığındadır. Buna göre anneler, Katılımın Değerlendirilmesi alt alanında babaların çocuklarının yetiştirilmesi ve bakımıyla ilgili düzenlemelere katıldıklarını belirtmektedirler.

3.2.2. Çocuk Bakımı ve Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu

Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nin Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu Bölümü iki yüzdellik değerlendirmenin ve iki alt alanın yer aldığı 4 kısımdan oluşmaktadır. Bunlar: (1) Öncelikli Bakım Sağlama Sorumluluğu Yüzdellik Dağılımı; (2) Çocuk Bakımı Sorumluluğu Alt Alanı; (3) Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu Alt Alanı; (4) Çocuk Bakımı ve Çocuğu Sosyalleştirme Görevleri Yüzdellik Dağılımı şeklindedir.

3.2.2.1. Öncelikli Bakım Sağlama Sorumluluğu

Bu alt sorularda, çocuğun bakımında öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişinin çocuğun babası mı, çocuğun annesi mi ya da evdeki bir diğer kişi mi olduğunu

belirlemek için, anne babaların yaptığı yüzdelerle değerlendirilmeye yer verilmektedir. Çocuk bakımıyla ilgili öncelikli bakım sağlama sorumluluğuna ilişkin veriler Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3
Öncelikli Bakım Sağlama Sorumluluğu Yüzdelerle Dağılımı

Gruplar	Babalara göre %	Annelere göre %
Baba	26.2	24.3
Anne	67.6	67.8
Diğer	6.2	7.9

Verilen yanıtlara bakıldığında, babanın çocuğun bakımında öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi olma oranı, babalara göre %26.2; annelere göre %24.3'tür. Annenin çocuğun bakımında öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi olma oranı ise, babalara göre %67.6, annelere göre %67.8'dir. Son olarak, çocuğun bakımında öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişinin anne baba haricinde evdeki bir başka şahıs olması oranı ise, babalara göre %6.2; annelere göre %7.9'dur. Babalar ve anneler, verdikleri yanıtlar itibarıyla, çocuğun bakımında öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişinin çocuğun annesi olduğu yönünde ortak bir görüşe sahiptirler.

3.2.2.2. Babaların Çocuk Bakımı Sorumluluğu Alt Alanındaki Katılım Durumları

Çocuk Bakımı Sorumluluğu alt alanında 4 soru vardır ve babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirme sonuçlarına göre babaların çocuk bakım sorumluluklarını yerine getirme sıklıkları incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4
Babaların Çocuk Bakımı Sorumluluğu Alt Alanındaki Katılım Durumları

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (SS)
Babalara göre	41	5.7	3.5
Annelere göre	41	4.8	2.7

Babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirmede, bu alt alandan aldıkları en düşük puanın 0, en yüksek puanın ise 12 olduğu saptanmıştır. Zihin engelli çocuk babalarının anketin ikinci alt alanı olan bu kısımdaki puanlarının aritmetik ortalaması 5.7; standart sapma değeri ise 3.5'tir. Babaların almış oldukları puanların aritmetik ortalaması olan 5.7 değerinin seyrek seçeneğine karşılık gelen puan aralığında yer aldığı görülmektedir. Buna göre babalar, çocuklarının bakımıyla ilgili sorumlulukları seyrek olarak yerine getirdiklerini belirtmektedirler.

Annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirmeye göre, babaların Çocuk Bakımı Sorumluluğu alt alanında aldıkları puanlara baktığımızda ise alınan en düşük puanın 2, en yüksek puanın ise 7 olduğu görülmektedir. Zihin engelli çocuk babalarının, annelerin yaptığı değerlendirmeye göre, bu alt alandaki puanlarının aritmetik ortalaması 4.8; standart sapma değeri 2.7'dir. Annelerin değerlendirmesine göre, babaların aldıkları puanlarının aritmetik ortalaması olan 4.8 değeri seyrek seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre anneler, babaların çocuklarının bakımıyla ilgili sorumlulukları seyrek olarak yerine getirdiklerini belirtmektedirler.

3.2.2.3. Babaların Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu Alt Alanındaki Katılım Durumları

Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu alt alanında 6 soru vardır ve babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirme

sonuçlarına göre, babaların çocuğu sosyalleştirme sorumluluklarını yerine getirme sıklıkları incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5
Babaların Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu Alt Alanındaki Katılım Durumları

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (SS)
Babalar	41	10.1	3.3
Anneler	41	9.5	2.3

Babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirmede, Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu alt alanından aldıkları en düşük puan 0, en yüksek puan ise 16'dır. Zihin engelli çocuk babalarının anketin üçüncü alt alanı olan bu kısımdaki almış oldukları puanların aritmetik ortalaması 10.1; standart sapma değeri ise 3.3 olarak hesaplanmıştır. Babaların almış oldukları puanlarının aritmetik ortalaması olan 10.1 değeri, bazen seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre babalar, çocuğun sosyalleştirilmesiyle ilgili sorumlulukları bazen yerine getirdiklerini belirtmektedirler.

Annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirmeye göre babaların bu alt alandan aldıkları puanlara baktığımızda ise alınan en düşük puanın 4, en yüksek puanın ise 14 olduğu görülmektedir. Zihin engelli çocuk babalarının, annelerin yaptığı değerlendirmeye göre, bu alt alandaki puanlarının aritmetik ortalaması 9.5; standart sapma değeri ise 2.3'tür. Babaların aldıkları puanlarının aritmetik ortalaması olan 9.5 değeri bazen seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Dolayısıyla anneler, yapmış oldukları değerlendirmeye göre, zihin engelli çocuk babalarının çocuğun sosyalleştirilmesiyle ilgili sorumlulukları bazen yerine getirdiklerini belirtmektedirler.

3.2.2.4. Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğuna Ait Görevlerin Yüzdelik Dağılımı

Bu kısımda, babaların yaptıkları değerlendirmeye göre, Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu kapsamında yer alan görevlerin, babalar, anneler ve çocuğun yetiştirilmesi ile ilgilenen evdeki bir başka şahıs tarafından yerine getirilme yüzdelerine ilişkin veriler incelenmiştir. Bu duruma ilişkin veriler Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6

Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğuna Ait Görevlerin Yüzdelik Dağılımı

Gruplar	Babalara Göre Çocuğun	Annelere Göre Çocuğun
	Bakımı ve Sosyalleştirilmesi	Bakımı ve Sosyalleştirilmesi
	%	%
Baba	31.1	26.7
Anne	64.8	70.1
Diğer	4.1	3.2

Babaların kendilerine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, Çocuk Bakımı Sorumluluğu kapsamında yer alan görevlerin baba, anne ve çocuğun yetiştirilmesiyle ilgilenen evdeki bir başka şahıs tarafından yerine getirilme yüzdelerine baktığımızda, babaların bu görevleri yapmada aldıkları en düşük yüzdeler %0; en yüksek puan ise %65'tir. Zihin engelli çocuk babalarının bu kısımdaki yüzdeler %31.1'dir. Annelerin almış oldukları en düşük yüzdeler %35; en yüksek %100'dür. Babaların değerlendirmesine göre, annelerin bu alandaki yüzdeler %64.8'dir. Bu görevlerin çocuğun bakımıyla ilgilenen evdeki bir diğer kişi tarafından yerine getirilme yüzdesine bakıldığında, alınan en düşük puan %0; en yüksek %45'tir. Çocuğun bakımıyla ilgilenen diğer kişinin yüzdeler %4.1'dir.

Annelerin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu'na ait görevlerin babalar, anneler ve çocuğun yetiştirilmesi ile ilgilenen evdeki bir diğer kişi tarafından yerine getirilme yüzdeleri incelendiğinde, babaların bu görevleri yerine getirmede aldıkları en düşük yüzdelerlik puan %0; en yüksek puan ise %50'dir. Annelerin değerlendirmesine göre, zihin engelli çocuk babalarının, bu kısımdaki yüzdelerlik puanları %26.7'dir. Annelerin çocuk bakımı ve sosyalleştirilmesiyle ilgili görevlerde almış oldukları en düşük yüzdelerlik puan %47.5; en yüksek %100'dür. Annelerin kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeye göre, bu alandaki yüzdelerlik puanları %70.1'dir. Bu görevlerin çocuğun bakımıyla ilgilenen evdeki bir diğer kişi tarafından yerine getirilme yüzdesine bakıldığında alınan en düşük puan %0; en yüksek %25'tir. Çocuğun bakımıyla ilgilenen diğer kişinin yüzdelerlik puanı %3.1'dir.

Babaların ve annelerin babalara ilişkin değerlendirme sonuçlarına göre, babaların çocuk bakımı ve sosyalleştirme sorumluluğuna ait görevleri annelere kıyasla yüzdelerlik olarak daha az yerine getirdikleri söylenebilir. Bu görevlerin birinci sırada annelerin, ikinci sırada babaların, en az ise geniş ailelerde anne babalar haricinde, evde çocuğun bakımıyla ilgilenen diğer bir kişi tarafından yerine getirildiği görülmektedir.

3.2.3. Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki ve Çocuk Yetiştirme Görevleri

Bu bölüm, 2 sorudan oluşan Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanı ile 7 sorudan oluşan Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklığı alt alanından oluşmaktadır.

3.2.3.1. Babaların Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki Alt Alanındaki Katılım Durumları

Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanında 2 soru vardır ve babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirme sonuçlarına göre, çocuğun disipline edilmesi ve yeni şeyler denemek için yeterince olgunlaşması durumlarında alınacak kararlarda, ebeveynlerin hangisinin ağırlıklı olduğu incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7
Babaların Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki Alt Alanındaki Katılım Durumları

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama \bar{X}	Standart Sapma (SS)
Babalara göre	41	7.06	4.6
Anneler göre	41	5.5	4.5

Babaların kendilerine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanından aldıkları en düşük puan 0, en yüksek puan ise 12'dir. Zihin engelli çocuk babalarının bu kısımda almış oldukları puanların aritmetik ortalaması 7.06; standart sapma değeri ise 4.6 olarak hesaplanmıştır. Babaların almış oldukları puanlarının aritmetik ortalaması olan 7.06 değeri baba ve anne eşit seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre babalar, çocuklarının yetiştirilmesiyle ilgili kararları annelerle eşit olarak, birlikte aldıklarını belirtmektedirler.

Annelerin babalara ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, babaların bu alt alandan aldıkları puanlara bakıldığında en düşük puan 0, en yüksek puan ise 12 şeklindedir. Annelerin değerlendirmesine göre, zihin engelli çocuk babalarının almış oldukları puanların aritmetik ortalaması 5.5; standart sapma değeri ise 4.5'tir. Babaların almış oldukları puanların aritmetik ortalaması olan 5.5 değeri baba ve anne eşit seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre anneler, babaların çocuklarının yetiştirilmesiyle ilgili kararları annelerle eşit aldıklarını belirtmektedirler.

3.2.3.2. Babaların Çocuk Yetiştirme Görevleri Alt Alanındaki Katılım Durumları

Çocuk Yetiştirme Görevleri alt alanında 7 soru vardır ve babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirme sonuçlarına göre, ilgili görevlerin babalar tarafından yerine getirme sıklıkları incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8
Babaların Çocuk Yetiştirme Görevleri Alt Alanındaki Katılım Durumları

Gruplar	Sayı (N)	Aritmetik Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (SS)
Babalar	41	17.5	4.8
Anneler	41	17.2	5.9

Babaların kendilerine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, Çocuk Yetiştirme Görevleri alt alanında babaların aldıkları en düşük puan 3.5; en yüksek puan ise 26.5 olarak hesaplanmıştır. Zihin engelli çocuk babalarının anketin bu alt alanında almış oldukları puanların aritmetik ortalaması 17.5; standart sapma değeri ise 4.8'dir. Babaların kendilerine ilişkin değerlendirmeden almış oldukları puanlarının aritmetik ortalaması olan 17.5 değeri bazen seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre babalar, çocuklarının yetiştirilmeleriyle ilgili görevleri bazen yerine getirdiklerini belirtmektedirler.

Annelerin babalara ilişkin yapmış olduğu değerlendirmeye göre, babaların Çocuk Yetiştirme Görevleri alt alanından aldıkları puanlar incelediğinde, en düşük 3 puan; en yüksek 27 puan alındığı görülmektedir. Annelere göre zihin engelli çocuk babalarının bu alt alandaki puanlarının aritmetik ortalaması 17.2; standart sapma değeri ise 5.9'dur. Annelerin yaptığı değerlendirmeye göre babaların aldıkları puanlarının aritmetik ortalaması olan 17.2 değeri bazen seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre anneler, babaların çocuklarının yetiştirilmeleriyle ilgili görevleri bazen yerine getirdiklerini belirtmektedirler.

3.2.4. Babaların Erişilebilirlik Alt Alanındaki Katılım Durumları

Erişilebilirlik alt alanında 9 soru vardır ve babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirme sonuçlarına göre,

babaların çocuklarıyla etkileşimi dahilinde hazır bulunuşlukları incelenmiştir. Bu duruma ilişkin değerler Tablo 9’da sunulmaktadır.

Tablo 9
Babaların Erişilebilirlik Alt Alanındaki Katılım Durumları

	Sayı	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Genel Erişilebilirlik	(N)	\bar{X}	(SS)
Babalara göre	41	11.8	3.2
Annelere göre	41	12.1	2.8

Erişilebilirlik alt alanında, babaların kendilerine ilişkin genel erişilebilirlik durumlarının değerlendirildiği 9 maddeden aldıkları puanlarının aritmetik ortalaması 11.8; standart sapma değeri ise 3.2’dir. Babaların toplam puanlarının aritmetik ortalaması 11.8 değeri bazen seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre babalar, erişilebilirlik alanındaki görevleri bazen yerine getirdiklerini ve erişilebilirlik kat sayılarının orta düzeyde olduğunu belirtmektedirler.

Annelerin babalara ilişkin genel erişilebilirlikle ilgili yaptıkları değerlendirmede ise, toplam puanların aritmetik ortalaması 12.1; standart sapma değeri ise 2.8 şeklindedir. Annelere göre, babaların almış oldukları toplam puanların aritmetik ortalaması olan 12.1 değeri bazen seçeneğine karşılık gelen puan aralığındadır. Buna göre anneler, babaların erişilebilirlik alanındaki görevleri bazen yerine getirdiklerini ve erişilebilirlik kat sayılarının orta düzeyde olduğunu belirtmektedirler.

3.3. Çeşitli Demografik Değişkenler ile Babaların Zihin Engelli Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumları Arasındaki İlişki

Bu bölümde, ailenin ekonomik düzeyi (aylık hane geliri), babanın haftalık çalışma saatleri toplamı, zihin engeli çocuğun cinsiyeti ile babaların zihin engelli çocuklarının

yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında ilişki olup olmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu soruyu yanıtlamak için babaların kendilerine ilişkin yaptığı değerlendirme ile annelerin babalara ilişkin yaptığı değerlendirmenin sonuçlarına bakılmıştır.

3.3.1. Ailenin Ekonomik Düzeyi (Aylık Hane Geliri) ile Babaların Zihin Engelli Çocuklarıyla İlgili Etkinliklere Katılım Durumları Arasındaki İlişki

Babaların, Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'ne göre genel katılım durumları ile ailelerin aylık hane geliri (ekonomik düzey) arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson r bağıntı testi uygulanmıştır.

Babaların kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeye göre uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, ailenin ekonomik düzeyi (aylık hane geliri) ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0.08$; $p = 0.61$).

Annelerin babalara ilişkin yaptıkları değerlendirmeye göre uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, ailenin ekonomik düzeyi (aylık hane geliri) ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = 0.22$; $p = 0.15$).

3.3.2. Babanın Haftalık Çalışma Saatleri Toplamı ile Zihin Engelli Çocuklarıyla İlgili Etkinliklere Katılım Durumları Arasındaki İlişki

Babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumları ile babaların haftalık çalışma saatleri toplamı arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson r bağıntı testi uygulanmıştır.

Babaların kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeye göre uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, babanın haftalık çalışma saatleri toplamı ile babaların zihin

engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r = - 0.19$; $p = 0.21$).

Annelerin babalara ilişkin yaptıkları değerlendirmeye göre uygulanan Pearson r bağıntı testi sonucunda, babanın haftalık çalışma saatleri toplamı ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = - 0.02$; $p = 0.87$).

3.3.3. Zihin Engelli Çocukların Cinsiyetlerine Göre Babaların Çocuklarıyla İlgili Etkinliklere Katılım Durumları

Bu bölümde, zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Uygulanan bağımsız gruplar t testine ilişkin değerler Tablo 10'da sunulmaktadır.

Tablo 10

Zihin Engelli Çocukların Cinsiyetine Göre Babaların Çocuklarının Yetiştirilmesine Yönelik Etkinliklere Katılım Durumlarına İlişkin t Testi Sonuçları

Gruplar	N	Babalara Göre				Annelere Göre			
		\bar{X}	SS	t	p	\bar{X}	SS	t	p
Erkek	23	61.04	16.1	0.13	0.89	59.8	16.4	1.22	0.22
Kız	18	60.3	16.9			54.2	11.6		

Babaların kendilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeye dayalı olarak Tablo 10 incelendiğinde, zihin engelli çocukların cinsiyetine göre babaların çocukları yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız gruplar t testine göre iki grup ortalamaları arasında, 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu durumda, zihin engelli çocukların erkek ya da kız olmasına göre babaların çocuklarının yetiştirilmesine

yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu çalışmada, cinsiyet faktörünün, babalarının zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarını farklılaştıran bir değişken olmadığı söylenebilir.

Annelerin babalara ilişkin yaptıkları değerlendirmeye dayalı olarak Tablo 10 incelendiğinde, zihin engelli çocukların cinsiyetine göre babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız gruplar t testine göre iki grup ortalamaları arasında, 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır. Bu durumda zihin engelli çocuğun erkek ya da kız olmasına göre babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu çalışmada, cinsiyet faktörü, annelerin değerlendirmesine göre, babalarının zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarını farklılaştıran bir değişken değildir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgularla ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçların diğer araştırmaların bulgularıyla kıyaslanmasına; uygulamaya ve ileriki araştırmalara dönük önerilere yer verilmiştir.

4.1. Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumları, babaların kendilerini değerlendirmelerine göre %60; annelerin babaları değerlendirmelerine göre ise %57'dir. Bu bulgulardan hareketle babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere genel katılım durumlarının ortalamanın üzerinde olduğu söylenebilir. Araştırmanın bu bulgusuna paralel olarak, Erkut, (2003); Jacobs ve Keeley, (2006); Sagi, (1982); Shields, (1998); Rich, (2002); Roopnarine, (1999) tarafından yapılan çalışmalarda, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere genel katılım durumlarının ortalamanın üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Babaların, alt alanlardaki etkinliklere katılım durumları incelendiğinde katılımın bazı alt alanlara göre farklılaştığı görülmektedir. Hem babaların, hem de annelerin, baba katılımına ilişkin yaptıkları değerlendirmelere göre, babalar “Katılımın Değerlendirilmesi” alt alanında çocuklarının yetiştirilmesi ve bakımıyla ilgili düzenlemelere katılmaktadırlar. Babalar, “Çocuk Bakımı” alt alanında çocuklarının bakımıyla ilgili sorumluluklara seyrek olarak katılmakta, “Çocuğun Sosyalleştirilmesi” alt alanında çocuklarının sosyalleştirilmesiyle ilgili sorumluluklara ise bazen katılmaktadırlar. Babalar, “Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki” alt alanında çocuğun yetiştirilmesiyle ilgili kararlara annelerle eşit oranda katılmakta, “Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklığı” alt alanında çocuklarının yetiştirilmesiyle ilgili görevlere ise bazen katılmaktadırlar. Babaların “Erişilebilirlik” alt alanında zihin engelli çocuklarına erişilebilirlikleri ise orta düzeydir. Görüldüğü gibi babalar zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklerde, “Çocuk Bakımı” alt alanında düşük, diğer alt alanlarda ise orta düzeyde bir katılım sergilemektedirler. Baba katılımının “Çocuk

Bakımı” alt alanında yer alan görevlerde düşük olması, bu alt alandaki görevlerin babanın çocukla doğrudan etkileşim içerisinde olmasını gerektiren görevler olmasından kaynaklanabilir. Nitekim Cavkaytar ve diğerleri (2004) tarafından yapılan araştırmada babaların çocuk bakımı sorumluluklarına annelere göre daha az katıldıkları gözlenmiştir. Yine aynı şekilde Levy-Shiff ve Israelashvilli (1988) ile Sucuoğlu ve diğerleri (1993) tarafından yapılan baba katılımı araştırmalarında çocuk bakımı sorumluluklarında babaların düşük bir katılım sergiledikleri belirlenmiştir. Young ve diğerleri (1994), çalışmanın bu bulgusundan farklı olarak, anne baba değerlendirmelerine dayalı olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan çocuk babalarının tüm katılım alanlarında benzer bir katılım sergilediklerini belirlemişlerdir.

Bu çalışmanın bulgularına göre, çocuğun öncelikli bakım sağlama sorumluluğunun ağırlıklı olarak anneler tarafından üstlenildiği belirlenmiştir. Ayrıca, “Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu” alt alanlarında yer alan görevlerin yüzdeleri sonuçlarına bakıldığında, bu görevlerin birinci sırada anneler, ikinci sırada babalar ve üçüncü sırada geniş ailelerde anne babalar haricinde evde çocuğun bakımıyla ilgilenen bir diğer kişi tarafından yerine getirildiği belirlenmiştir. Araştırmanın bu bulgusu, Sagi (1982), Shields (1998), Roopnarine (1999), Young ve diğerleri (1994) tarafından yapılan baba katılımı çalışmalarındaki öncelikli bakım sağlama sorumluluğunun ağırlıklı olarak anneye ait olduğu bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Demografik değişkenler ile baba katılımı arasındaki ilişkiye dair bulgular incelendiğinde, ailenin ekonomik düzeyi (hane geliri) ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu, Riposo (1999) ve Roopnarine'nin (1999), hane geliri ile baba katılımı arasında ilişki olmadığı yönündeki araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bununla birlikte, ailelerde artan hane gelirinin babaların çocuk bakımı ve yetiştirilmesinde katılım durumlarının olumlu yönde etkilediğine ilişkin araştırma bulguları da vardır (Hossain, 1992; Jacobs ve Keeley, 2006; Shields, 1998; Sagi, 1982; Tiedje, 1993). Normal gelişim gösteren çocukları temel alan katılım araştırmaları incelendiğinde, ailenin ekonomik düzeyi (hane geliri) bağlamında babaların kendilerini sadece finansal destek sağlayıcı olarak algılamaları, baba katılımı önündeki engellerin başında gelir (Quinn, 1999). Ancak, bu araştırmada çocuğun özür durumundan ötürü

babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katıldıkları ve babaların finansal destek sağlama misyonlarının katılımın önüne geçmediği söylenebilir.

Araştırmada, babanın haftalık çalışma saatleri toplamı ile babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak, çeşitli katılım araştırmalarında işlerine daha az zaman ayıran babaların çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım oranları yüksek çıkmıştır (Becker, 1981, Akt. NCOFF, 1999; Radin & Harold-Goldsmith, 1989). Normal gelişim gösteren çocuklarla ilgili katılım araştırmalarına bakıldığında, babalar haftalık çalışma saatlerinin yoğunluğunu, çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılmada bir engel olarak algılamalarına karşın, bu çalışmada babaların, çocuğun zihin engelli olması ve normal gelişim gösteren bir çocuğa oranla bakım ve yetiştirme sorumluluklarının fazla olması nedeniyle, haftalık çalışma saatlerini baba katılımına engel olarak algılamadıkları söylenebilir.

Bu çalışmada, anne babaların yaptığı değerlendirmeler sonucunda, zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Bu araştırmanın bulgularına paralel olarak, Shields (1998) tarafından Afro-Amerikalı babalarla ve Roopnarine (1999) tarafından Hindistanlı babalarla yapılan iki ayrı çalışmada, babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere katılım durumlarının, cinsiyet faktörüne göre farklılaşmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte babaların erkek çocuklarının eğitime, kız çocuklarına nazaran daha yoğun katıldıkları hipotezini destekleyen (Pleck, 1997) ve baba katılımı ile erkek çocuklarının bilişsel gelişimi arasında birlik olduğunu ortaya koyan araştırmalar da (Radin, 1981; Ziegler, 1980) vardır. Baba katılımıyla ilgili Amerika'da Beyaz babalarla yapılan çalışmalarda babaların erkek çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesiyle ilgili etkinliklere, kız çocuklarına oranla daha çok katıldıkları saptanmıştır (Baruch & Barnett, 1981; Easterbrooks & Goldberg, 1984; Marcus, 1985). Normal gelişim gösteren çocukların yer aldığı Türk aile yapısı incelendiğinde ise, erkek çocukları yetiştirmenin babanın, kız çocukları yetiştirmenin annenin görevi olduğu yönünde bir algılamanın olduğu görülmektedir (Güler, 1992). Ancak, bu çalışmanın bulgularına dayanılarak, çocuğun

zihin engelli olmasının cinsiyet faktöründen daha ağır bastığı ve baba katılımının zihin engelli çocuğun kız ya da erkek olmasına göre farklılaşmadığı söylenebilir.

Aile içi ilişkilerde babanın rolü ve baba çocuk etkileşimine ilişkin literatür normal gelişim gösteren çocukları merkeze alarak oluşturulduğundan baba katılımının düşük olduğu konusunda genel bir eğilim vardır. Ancak çocuğun engelli olması her şeyin önüne geçerek babaların çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere, anneler kadar olmasa da, aktif katılımını beraberinde getirmektedir (Smith, 1986). Bu araştırmanın bulguları da, babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik etkinliklere çeşitli seviyelerde katıldıklarını göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda, çocuğun zihin engelli olmasının baba katılımı üzerinde belirgin bir etkisi olduğu söylenebilir.

4.2. Öneriler

Araştırma bulgularına dayanılarak uygulamaya ve ileriki araştırmalara yönelik önerilerde bulunulabilir.

4.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda, zihin engelli çocuğa sahip babalara yönelik uygulamalarda,

- Babaların zihin engelli çocuklarının yetiştirilmesine yönelik baba eğitimi programları geliştirilebilir.
- Babaların, düşük bulunan katılım alanlarında katılımlarının artırılması, yüksek bulunan katılım alanlarında ise katılım durumun sürdürülmesi amacıyla, okullarda yürütülen yüz yüze grup eğitimlerine, ev ziyaretleri aracılığıyla gerçekleştirilen bire bir eğitime ya da uzaktan eğitim uygulamalarına ağırlık verilebilir.

4.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

Araştırma bulgularına dayanılarak, babaların zihin engelli çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılımları konusunda ileriki araştırmalara yönelik şu önerilerde bulunulabilir:

- Dünyada baba katılımı araştırmalarında yaygın olarak kullanılan Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI) kullanılarak, normal gelişim gösteren çocukların babaları ile zihin engelli çocuğu sahip babaların katılım durumları karşılaştırılabilir.
- Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi PICCI kullanılarak, farklı özür gruplarındaki çocukların babalarıyla çalışılarak baba katılımının çocuğun özür durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılabilir.
- Araştırmadan elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırmak amacıyla; aynı araştırma ve benzer baba katılım araştırmaları, daha fazla katılımcıya ulaşılarak yinelenebilir.

EKLER

EK	<u>Sayfa</u>
1. Zihin Engelli Çocuk Ailelerinin Demografik Özelliklerine İlişkin Tablolar.....	50
2. Aile Bilgi Formu.....	54
3. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi (PICCI).....	55
4. Anket Yönergesi.....	63
5. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi Alt Alanlarına Ait Puan Aralıkları.....	64
6. Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nde (PICCI) Yer Alan Sorulara Karşılık Alınan Puanlar.....	66

**ZİHİN ENGELLİ ÇOCUK AİLELERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE
İLİŞKİN TABLOLAR**

Tablo 11

Zihin Engelli Çocuk Ailelerinin Aylık Hane Gelirlerinin Dağılımı

Aylık Hane Geliri	N	%
250 YTL	1	2.4
400 YTL	1	2.4
450 YTL	1	2.4
450 YTL	1	2.4
500 YTL	6	14.6
540 YTL	1	2.4
550 YTL	1	2.4
600 YTL	2	4.9
650 YTL	1	2.4
700 YTL	2	4.9
750 YTL	1	2.4
800 YTL	1	2.4
860 YTL	1	2.4
900 YTL	3	7.3
1000 YTL	10	24.4
1200 YTL	1	2.4
1500 YTL	4	9.8
2000 YTL	4	9.8
Yanıtlanmayan:	0	0
Toplam:	41	100

Ailelerin Hane Gelirleri Ortalaması: 945.12 YTL ~ 945 YTL

Tablo 12
Zihin Engelli Çocuk Anne Babalarının Haftalık Çalışma Saatleri Dağılımı

Saat	Baba		Anne	
	N	%	N	%
0	7	17.1	33	80.5
12	.	.	1	2.4
24	.	.	1	2.4
25	.	.	1	2.4
30	1	2.4	1	2.4
32	.	.	1	2.4
40	10	24.4	1	2.4
42	2	4.9	.	.
45	1	2.4	.	.
46	1	2.4	.	.
48	9	22	1	2.4
53	1	2.4	.	.
60	2	4.9	1	2.4
70	3	7.3	.	.
72	1	2.4	.	.
84	2	4.9	.	.
90	1	2.4	.	.
Toplam:	41	100	41	100

Babaların Çalışma Saatlerinin Ortalaması: 42.68 ~ 43

Annelerin Çalışma Saatlerinin Ortalaması: 6.61 ~ 7

Tablo 13
Zihin Engelli Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Çocukların Cinsiyeti	N	%
Erkek	23	56.1
Kız	18	43.9
Toplam:	41	100

Tablo 14
Zihin Engelli Çocuk Ailelerinin Aile Tiplerine Göre Dağılımı

Aile Tipleri	N	%
Çekirdek Aile	36	87.8
Geniş Aile	5	12.2
Toplam:	41	100

Tablo 15
Zihin Engelli Çocukların ve Anne Babalarının Yaşlarının Dağılımı

Yaş	Baba	Anne	Çocuk
En Düşük	28	26	3
En Yüksek	66	59	30
Yaş Ortalaması	44	40	14

Tablo 16
Zihin Engelli Çocuk Ailelerindeki Toplam Çocuk Sayısının Dağılımı

Çocuk Sayısı	N	%
1	4	9.8
2	24	58.5
3	10	24.4
4	2	4.9
6	1	2.4
Toplam:	41	100

Ailelerdeki Çocuk Sayılarının Ortalaması: 2.34 ~ 2

Tablo 17
Zihin Engelli Çocuk Anne Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Baba		Anne	
	N	%	N	%
Okuryazar+İlkokul	16	39	29	70.7
Ortaokul+Lise	21	51.2	7	17.1
Yüksekokul+Üniversite	4	9.8	5	12.2
Toplam:	41	100	41	100

Tablo 18
Zihin Engelli Çocuk Anne Babalarının Mesleklerine Göre Dağılımı

İş Durumu	Baba		Anne	
	N	%	N	%
Memur	8	19.5	3	7.3
İşçi	18	43.9	4	9.8
Serbest Meslek	8	19.5	1	2.4
Emekli	4	9.7	1	2.4
Çalışmıyor	3	7.4	32	78
Toplam:	41	100	41	100

Tablo 19
Zihin Engelli Çocuk Anne Babalarının Aile Eğitim Programlarına Katılım Durumları

Gruplar	Baba		Anne	
	N	%	N	%
Katılanlar	6	14.6	21	51.2
Katılmayanlar	35	85.4	20	48.8
Toplam:	41	100	41	100

AİLE BİLGİ FORMU

1. Medeni durumunuz nedir? Evli ___ Bekar ___ Boşanmış ___ Dul ___
2. Yaşınız nedir? _____
3. Eğitim durumunuz (en son mezun olduğunuz okula göre) nedir?

4. Mesleğiniz nedir? _____
5. Haftalık çalışma saatlerinizin toplamı nedir? _____
6. Aylık hane gelirinizin toplamı nedir? (Varsa eşinizin maaşı ve diğer girdileriniz dahil) _____ YTL
7. Eşinizin yaşı nedir? _____
8. Eşinizin eğitim durumu (en son mezun olduğu okula göre) nedir? _____
9. Eşinizin mesleği nedir? _____
10. Eşinizin çalışma saatlerinin toplamı nedir? (Bir işte çalışıyorsa) _____
11. Kaç çocuğunuz var? _____
12. Engelli çocuğunuzun yaşı nedir? _____
13. Engelli çocuğunuzun cinsiyeti nedir?
14. Engelli çocuğunuzun özür durumu nedir? _____
15. Aile tipiniz? _____ Çekirdek aile _____ Geniş aile
16. Aile eğitim programlarına katılıyor musunuz?
Baba: _____ Evet _____ Hayır
Anne: _____ Evet _____ Hayır

ÇOCUK BAKIMINDA BABA KATILIMI ANKETİ - PATERNAL INVOLVEMENT CHILD CARE SURVEY (PICCI)

Bölüm I: Katılımın Değerlendirilmesi

Lütfen, çocuğunuzu yetiştirme düzenlemeleri hakkındaki aşağıda yer alan soruyu cevaplayınız.					
	Çok katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1.Çocuğunuzun bakımına katılım durumunuz nasıldır?	1	2	3	4	5

Bölüm II. Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu

Sonraki üç sorunun tamamı aynıdır, ancak farklı kişiler hakkındadır. Doğru yüzdeyi gösteren seçeneği daire içerisine alarak işaretleyiniz.

Örneğin:

Çocuğunuzun öncelikli bakım sağlayıcısı annesi mi?	%0	%25	%50	%75	%100
--	----	-----	-----	-----	------

Çocuğunuzun öncelikli bakım sağlayıcısı siz misiniz?	%0	%25	%50	%75	%100
--	----	-----	-----	-----	------

Aşağıdaki soruları, çocuğun uykuda olduğu, bakıcısıyla birlikte olduğu veya evden uzakta olduğu saatleri hesaba katmadan kalan zamanın yüzdesini işaretleyerek cevaplayınız.(Soru 1, 2 ve 3'ün toplamı %100 olmalıdır.)

1.Çocuğunuza öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi çocuğunuzun annesi midir?	%0	%25	%50	%75	%100
---	----	-----	-----	-----	------

2.Çocuğunuza öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi siz misiniz?	%0	%25	%50	%75	%100
--	----	-----	-----	-----	------

3.Çocuğunuza öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi evinizdeki başka bir kişi midir?	%0	%25	%50	%75	%100
--	----	-----	-----	-----	------

Bu kişinin çocuğunuza yakınlığı nedir?
(e.g., hala, amca, büyük anne veya büyük baba, arkadaş, v.s.)

(.....)

4. Sizin dışınızda çocuğunuza zaman harcayan başka yetişkin var mı?

Evet (.....) **Hayır (.....)**

5. Cevabınız evetse, bu kimdir?

- a) Amca/Dayı : (.....)
- b) Hala/teyze : (.....)
- c) Kuzen : (.....)
- d) Büyük kız kardeş : (.....)
- e) Büyükanne : (.....)
- f) Kuzen : (.....)
- g) Büyük erkek kardeş : (.....)
- h) Büyükbaba : (.....)
- i) Diğer (kim) : (.....)

Çocuğunuzun bakımıyla ilgili, 6. sorudan 16. soruya kadar verilen işleri ne sıklıkla yerine getiriyorsunuz? (Uygun seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz)				
1) Sık sık 2) Bazen 3) Seyrek 4) Uygulanabilir değil (seçenekler bana uymuyor, yerine getirmediğim bir görev) - UD				
	Sık sık	Bazen	Seyrek	Uygulanabilir değil
6.Çocuğunuz için yemek hazırlama	1	2	3	4
7.Çocuğunuz için sorumluluğa sahip yegane kişi olma	1	2	3	4
8.Çocuğunuza ceza verme	1	2	3	4
9.Çocuğunuzun davranışlarına sınır koyma	1	2	3	4
10.Geceleri çocuğunuzu yatağına yatırma	1	2	3	4
11.Okul ödevlerinde çocuğunuza yardım etme	1	2	3	4
12.Çocuğunuza banyo yaptırma	1	2	3	4
13.Çocuğunuzla sportif/eğlenceli etkinliklere katılma	1	2	3	4
14.Çocuğunuzla yaptığı yanlışlarla ilgili konuşma	1	2	3	4
15.Çocuğunuzun iyi davranışlarını pekiştirme:(okuldaki performansı gibi)	1	2	3	4
16.Çocuğunuzun kıyafetlerini yıkama	1	2	3	4
* Okul dönemi boyunca, aşağıdaki kişilerin her biri tarafından yapılan 17'den 28. soruya kadarki görevlerin yüzdesi nedir? Puanlamaların her birinin toplamı %100'ü vermelidir. Örneğin: Baba (%50) Anne (%50) Diğer(leri) (%) Baba (%25) Anne (%75) Diğer(leri) (%) Baba (%25) Anne (%50) Diğer(leri) (%25)				
17.Çocuğunuz için yemek hazırlama	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
18.Çocuğunuz için sorumluluğa sahip yegane kişi olma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
19.Çocuğunuza ceza verme	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
20.Çocuğunuzun davranışlarına sınır koyma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
21.Geceleri çocuğunuzu yatağına yatırma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
22.Okul ödevlerinde çocuğunuza yardım etme	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	

23.Çocuğunuza banyo yaptırma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
24.Çocuğunuzla sportif/eğlenceli etkinliklere katılma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
25.Çocuğunuzla yaptığı yanlışlarla ilgili konuşma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
26.Çocuğunuzun iyi davranışlarını pekiştirme: (okuldaki performansı gibi)	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
27.Çocuğunuzun kıyafetlerini yıkama	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)

Bölüm III: Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki ve Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklığı

Aşağıda 1'den 16. soruya kadarki konularda yer alan kararları ailenizde genel olarak kim verir? (Uygun seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz)

	Daima baba	Daima anne	Baba ve anne eşit	Baba anneden daha fazla	Anne babadan daha fazla
1.Çocuğunuz disipline edilmesi gerektiğinde...	1	2	3	4	5
2.Çocuğunuz yeni şeyler denemek için yeterince olgunlaşınca...	1	2	3	4	5
Lütfen aşağıdakileri çocuğunuzla ne sıklıkla yaptığınızı söyleyiniz.Uygun seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz. (1. Çok Sık 2. Sık Sık 3. Bazen 4. Seyrek 5. Asla)					
	Çok Sık	Sık Sık	Bazen	Seyrek	Asla
3.Çocuğun yaptıkları hoşuna gittiğinde bunu çocuğa söyleme.	1	2	3	4	5
4. Çocukla iyi bir diyaloga sahip olma.	1	2	3	4	5
5.Problemleri çözmede çocuğun yardım etmesine izin verme.	1	2	3	4	5
6. Çocuğun yapmaktan hoşlandığı şeyleri onunla birlikte yapma.	1	2	3	4	5
7.Çocuğa güzel şeyler söyleme.	1	2	3	4	5
8.İhtiyaç duyduğunda çocuğa yardımcı olma.	1	2	3	4	5
9.Çocuğa hikayeler anlatma.	1	2	3	4	5

Bölüm IV: Erişilebilirlik

Aşağıdaki sorular çocuğunuza ne sıklıkla erişebildiğinizi belirlemeye yöneliktir. Lütfen size uyan seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz. (1. Sık Sık 2. Bazen 3. Asla)			
	Sık Sık	Bazen	Asla
1. Bazı zamanlar evden yada çocuklardan haftalarca ve aylarca uzakta kaldığınız oluyor mu?	1	2	3
2. Bazı zamanlar, günlerce evden uzakta kaldığınız oluyor mu?	1	2	3
3. Hafta sonları evden uzakta kaldığınız oluyor mu?	1	2	3
4. Haftada en az iki gece akşamları dışarıda kaldığınız oluyor mu?	1	2	3
5. Haftada en az iki gece çocuğuyla akşam yemeğini kaçırdığınız oluyor mu?	1	2	3
6. Hafta boyunca çocukla ve aileyle kahvaltı yapar mısınız?	1	2	3
7. Öğle yemeği için hafta boyunca evde olur musunuz?	1	2	3
8. Çocuk okuldan geldiğinde öğleden sonraları evde oluyor musunuz?	1	2	3
9. Haftanın her günü, tüm gün boyunca çocuk ve aileyle birlikte evde oluyor musunuz?	1	2	3

Katıldığımız için teşekkürler.

ÇOCUK BAKIMINDA BABA KATILIMI ANKETİ - PATERNAL INVOLVEMENT CHILD CARE SURVEY (PICCI)

Bölüm I: Katılımın Değerlendirilmesi

Lütfen, babanın çocuğunuzu yetiştirme hakkındaki aşağıda yer alan soruyu cevaplayınız.					
	Çok katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1. Babanın çocuğunuzun bakımına katılım durumunuz nasıldır?	1	2	3	4	5

Bölüm II. Çocuk Bakımı ve Sosyalleştirme Sorumluluğu

Sonraki üç sorunun tamamı aynıdır, ancak farklı kişiler hakkındadır. Doğru yüzdeyi gösteren seçeneği daire içerisine alarak işaretleyiniz.

Örneğin:

Çocuğunuzun öncelikli bakım sağlayıcısı babası mı?	%0	%25	%50	%75	%100
Çocuğunuzun öncelikli bakım sağlayıcısı siz misiniz?	%0	%25	%50	%75	%100

Aşağıdaki soruları, çocuğun uykuda olduğu, bakıcısıyla birlikte olduğu veya evden uzakta olduğu saatleri hesaba katmadan kalan zamanın yüzdesini işaretleyerek cevaplayınız. (Soru 1, 2 ve 3'ün toplamı %100 olmalıdır.)

1. Çocuğunuza öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi çocuğunuzun babası mıdır?	%0	%25	%50	%75	%100
2. Çocuğunuza öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi siz misiniz?	%0	%25	%50	%75	%100
3. Çocuğunuza öncelikli bakım sağlamak zorunda olan kişi evinizdeki başka bir kişi midir?	%0	%25	%50	%75	%100

Bu kişinin çocuğunuza yakınlığı nedir?
(e.g., hala, amca, büyük anne veya büyük baba, arkadaş, v.s.)

(.....)

4. Sizin dışınızda çocuğunuza zaman harcayan başka yetişkin var mı?

Evet (.....) **Hayır (.....)**

5. Cevabınız evetse, bu kimdir?

- a) Amca/Dayı : (.....)
- b) Hala/teyze : (.....)
- c) Kuzen : (.....)
- d) Büyük kız kardeş : (.....)
- e) Büyükanne : (.....)
- f) Kuzen : (.....)
- g) Büyük erkek kardeş : (.....)
- h) Büyükbaba : (.....)
- ı) Diğer (kim) : (.....)

Çocuğunuzun bakımıyla ilgili, 6. sorudan 16. soruya kadar verilen işleri eşiniz (baba) ne sıklıkla yerine getiriyor? (Uygun seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz)				
1) Sık sık				
2) Bazen				
3) Seyrek				
4) Uygulanabilir değil (seçenekler bana uymuyor, eşimin yerine getirmediği bir görev) - UD				
	Sık sık	Bazen	Seyrek	Uygulanabilir değil
6.Çocuğunuz için yemek hazırlama	1	2	3	4
7.Çocuğunuz için sorumluluğa sahip yegane kişi olma	1	2	3	4
8.Çocuğunuza ceza verme	1	2	3	4
9.Çocuğunuzun davranışlarına sınır koyma	1	2	3	4
10.Geceleri çocuğunuzu yatağına yatırma	1	2	3	4
11.Okul ödevlerinde çocuğunuza yardım etme	1	2	3	4
12.Çocuğunuza banyo yaptırma	1	2	3	4
13.Çocuğunuzla sportif/eğlenceli etkinliklere katılma	1	2	3	4
14.Çocuğunuzla yaptığı yanlışlarla ilgili konuşma	1	2	3	4
15.Çocuğunuzun iyi davranışlarını pekiştirme:(okuldaki performansı gibi)	1	2	3	4
16.Çocuğunuzun kıyafetlerini yıkama	1	2	3	4
* Okul dönemi boyunca, aşağıdaki kişilerin her biri tarafından yapılan 17'den 28. soruya kadarki görevlerin yüzdesi nedir? Puanlamaların her birinin toplamı %100'ü vermelidir. Örneğin: Baba (%50) Anne (%50) Diğer(leri) (%) Baba (%25) Anne (%75) Diğer(leri) (%) Baba (%25) Anne (%50) Diğer(leri) (%25)				
17.Çocuğunuz için yemek hazırlama	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
18.Çocuğunuz için sorumluluğa sahip yegane kişi olma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
19.Çocuğunuza ceza verme	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
20.Çocuğunuzun davranışlarına sınır koyma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
21.Geceleri çocuğunuzu yatağına yatırma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	
22.Okul ödevlerinde çocuğunuza yardım etme	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)	

23.Çocuğunuza banyo yaptırma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
24.Çocuğunuzla sportif/eğlenceli etkinliklere katılma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
25.Çocuğunuzla yaptığı yanlışlarla ilgili konuşma	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
26.Çocuğunuzun iyi davranışlarını pekiştirme: (okuldaki performansı gibi)	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)
27.Çocuğunuzun kıyafetlerini yıkama	Baba (%.....)	Anne (%.....)	Diğer (%.....)

Bölüm III: Çocuk Yetiştirme Kararlarında Etki ve Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklığı

Aşağıda 1'den 16. soruya kadarki konularda yer alan kararları ailenizde genel olarak kim verir? (Uygun seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz)					
	Daima baba	Daima anne	Baba ve anne eşit	Baba anneden daha fazla	Anne babadan daha fazla
1.Çocuğunuz disipline edilmesi gerektiğinde...	1	2	3	4	5
2.Çocuğunuz yeni şeyler denemek için yeterince olgunlaşınca...	1	2	3	4	5
Lütfen aşağıdakileri babanın çocuğunuzla ne sıklıkla yaptığını söyleyiniz.Uygun seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz. (1. Çok Sık 2. Sık Sık 3. Bazen 4. Seyrek 5. Asla)					
	Çok Sık	Sık Sık	Bazen	Seyrek	Asla
3.Çocuğun yaptıkları hoşuna gittiğinde bunu çocuğa söyleme.	1	2	3	4	5
4. Çocukla iyi bir diyaloga sahip olma.	1	2	3	4	5
5.Problemleri çözmede çocuğun yardım etmesine izin verme.	1	2	3	4	5
6. Çocuğun yapmaktan hoşlandığı şeyleri onunla birlikte yapma.	1	2	3	4	5
7.Çocuğa güzel şeyler söyleme.	1	2	3	4	5
8.İhtiyaç duyduğunda çocuğa yardımcı olma.	1	2	3	4	5
9.Çocuğa hikayeler anlatma.	1	2	3	4	5

Bölüm IV: Erişilebilirlik

Aşağıdaki sorular babanın çocuğunuza ne sıklıkla erişebildiğinizi belirlemeye yöneliktir. Lütfen size uyan seçeneği daire içine alarak işaretleyiniz. (1. Sık Sık 2. Bazen 3. Asla)			
	Sık Sık	Bazen	Asla
1. Babanın bazı zamanlar evden yada çocuklardan haftalarca ve aylarca uzakta kaldığı oluyor mu?	1	2	3
2. Babanın bazı zamanlar, günlerce evden uzakta kaldığı oluyor mu?	1	2	3
3. Babanın hafta sonları evden uzakta kaldığı oluyor mu?	1	2	3
4. Babanın haftada en az iki gece akşamları dışarıda kaldığı oluyor mu?	1	2	3
5. Babanın haftada en az iki gece çocuğuyla akşam yemeğini kaçırdığı oluyor mu?	1	2	3
6. Babanın hafta boyunca çocukla ve aileyle kahvaltı yapar mı?	1	2	3
7. Babanın öğle yemeği için hafta boyunca evde olur mu?	1	2	3
8. Babanın çocuk okuldan geldiğinde öğleden sonraları evde oluyor mu?	1	2	3
9. Babanın haftanın her günü, tüm gün boyunca çocuk ve aileyle birlikte evde oluyor mu?	1	2	3

Katıldığımız için teşekkürler.

ANKET YÖNERGESİ

Sayın Babalar ve Anneler

Zihin engelli çocuklarımızın eğitiminin önemli bir ayağını da aile eğitimi oluşturmaktadır. Okulda alınan eğitimin aile tarafından pekiştirilmesi, zihin engelli çocuğumuz açısından son derece önemlidir. Ancak ülkemizde zihin engelli çocuğu olan ailelere sunulan eğitim hizmetleri oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte aile derken akla sadece anneler gelmekte, babalar ise daha geri planda kalmaktadır. Aileye, özel manaya babaya sunulacak hizmetlerin belirlenmesinin ön koşulu, babaların çocuklarıyla ilgili etkinliklere katılım durumlarının tespitidir. “Babaların Zihin Engelli Çocuklarıyla İlgili Etkinliklere Katılım Durumlarının Belirlenmesi” başlıklı çalışma, bu durumu referans alarak yola çıkmıştır. Bu nedenle ankette yer alan sorulara gerçek ve samimi cevaplar vermeniz, hem çalışmanın geçerliği hem de çocuğunuza sunulacak ileriki hizmetlere kaynaklık edilmesi açısından son derece önemlidir. Lütfen, soruları yanıtlarken sadece zihin engelli çocuğunuzu referans alınız ve geçtiğimiz 1 yıl içerisindeki çocuğunuzla ilgili babalık deneyiminizi düşününüz. Verdiğiniz bilgiler sadece çalışma kapsamında değerlendirilecek ve istediğiniz takdirde çalışmanın bulguları tarafınıza açıklanacaktır.

Teşekkürler

Bekir Fatih Meral
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Zihin Engelliler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans
Eskişehir, 2006

**ÇOCUK BAKIMINDA BABA KATILIMI ANKETİ (PICCI) ALT
ALANLARINA AİT PUAN ARALIKLARI**

I. Katılımın Değerlendirilmesi alt alanındaki puan aralığı 0 – 12 şeklindedir. Bu alt alandan alınabilecek puanların seçenek karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

- 0 - 1,5 : Hiç katılmıyorum,
- 1,6 - 4,5 : Katılmıyorum,
- 4,6 - 7,5 : Kararsızım,
- 7,6 - 10,5 : Katılıyorum,
- 10,6 - 12 : Çok katılıyorum

II. Çocuk Bakımı Sorumluluğu alt alanındaki puan aralığı 0 – 12'dir. Bu alt alandan alınabilecek puanların seçenek karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

- 0 - 2 : Uygulanabilir değil (UD),
- 2,1 - 6 : Seyrek
- 6,1 - 10 : Bazen,
- 10,1 - 12 : Sık sık

III. Çocuğu Sosyalleştirme Sorumluluğu alt alanındaki puan aralığı ise, mevcut altı madde üzerinden, 0 – 18 olarak benimsenmiştir. Bu alt alandan alınabilecek puanların seçenek karşılığı ise;

- 0 - 3 Uygulanabilir değil (UD),
- 3,1 - 9 Seyrek,
- 9,1 - 15 Bazen,
- 15,1 - 18 Sık sık şeklindedir.

IV. Çocuğu Yetiştirme Kararlarında Etki alt alanındaki puan aralığı, mevcut iki madde üzerinden, 0 – 12 olarak benimsenmiştir. Bu alt alandan alınabilecek puanların seçenek karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

- 0 – 1,5 Daima anne,
- 1,6 – 4,5 Anne babadan daha fazla,
- 4,6 – 7,5 Baba ve anne eşit,

- 7,6 – 10,5 Baba anneden daha fazla,
- 10,6 - 12 Daima baba

V. Çocuk Yetiştirme Görevlerini Yapma Sıklık Düzeyi alt alanındaki puan aralığı ise 0 – 28 olarak benimsenmiştir. Bu alt alandan alınabilecek puanların seçenek karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

- 0 – 3,5 Asla,
- 3,6 – 10,5 Seyrek,
- 10,6 – 17,5 Bazen,
- 17,6 – 24,5 Sık sık,
- 24,5 ve 28 – Çok sık

VI. Erişilebilirlik alt alanında, genel puan aralığı ise, toplam 9 madde üzerinden 0 – 18’dir. Bu alt alandan alınabilecek puanların seçenek karşılığı ise aşağıdaki gibidir:

- 0 – 4,5 Asla,
- 4,6 – 13,5 Bazen
- 13,6 - 18 Sık sık

**Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nde (PICCI) Yer Alan Sorulara Karşılık
Alınan Puanlar (Babaların Kendilerini Değerlendirmeleri)**

Sorular	N	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Baba katılımınız nasıldır? (katılımın değerlendirilmesi)	41	3	12	8,3	3,03
Çocuğa banyo yaptırma	41	0	3	1,20	1,38
Çocuğu yatağına yatırma	41	0	3	1,20	1,20
Çocuk için yemek hazırlama	41	0	3	1,12	1,14
Çocuk için sorumluluğa sahip olma	41	0	3	2,24	0,96
Çocuğa ceza verme	41	0	3	1,02	0,68
Çocuğun davranışlarına sınır koyma	41	0	3	1,15	0,69
Çocuğa okul ödevlerinde yardım etme	41	0	3	1,20	0,90
Çocuğun iyi davranışlarını pekiştirme	41	0	3	2,54	0,77
Çocukla sportif etkinliklere katılma	41	0	3	1,93	1,03
Çocuklara yanlışlarıyla ilgili konuşma	41	0	3	1,78	0,93
Çocuk disipline edilmesi gerektiğinde kim karar verir?	41	0	6	3,36	2,45
Çocuk yeni şeyler denemek istediğinde kim karar verir?	41	0	6	3,69	2,42
Hoşuna gidenleri çocuğa söyleme	41	1	4	2,71	0,81
İhtiyaç duyduğunda çocuğa yardımcı olma	41	0	4	2,93	1,08
Çocuğa güzel şeyler söyleme	41	1	4	3,27	0,77
Çocuğa hikayeler anlatma	41	0	4	0,85	1,17
Çocuğa problemleri çözmede fırsat verme	41	0	4	2,83	0,94
Çocuğun hoşlandıklarını birlikte yapma	41	0	4	2,27	1,16
Çocukla iyi diyaloga sahip olma	41	1	4	2,71	0,92
Haftalarca ya da aylarca evden uzak kalır mısınız?	41	0	2	1,90	0,37
Günlerce evden uzak kalır mısınız?	41	0	2	1,90	0,37
Hafta sonları evden uzak kalır mısınız?	41	0	2	1,88	0,40
Haftada iki gece dışarıda kalır mısınız?	41	0	2	1,76	0,48
Haftada iki kez akşam yemeğini kaçırmıyor mısınız?	41	0	2	1,49	0,63
Hafta boyunca çocukla ve aileyle kahvaltı yapar mısınız?	41	0	2	1,20	0,78
Hafta boyunca öğle yemeğinde evde olur musunuz?	41	0	2	0,66	0,79
Öğleden sonraları evde misiniz?	41	0	2	0,63	0,73
Haftanın her günü, tüm gün evde misiniz?	41	0	2	0,46	0,74

**Çocuk Bakımında Baba Katılımı Anketi'nde (PICCI) Yer Alan Sorulara Karşılık
Alınan Puanlar (Annelerin Babaları Değerlendirmeleri)**

Sorular	N	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Babanın katılımı nasıldır? (katılımın değerlendirilmesi)	41	3	12	8,05	2,6
Baba çocuğa banyo yaptırır mı?	41	0	3	0,95	1,16
Baba çocuğu yatağına yatırır mı?	41	0	3	0,95	0,99
Baba çocuk için yemek hazırlar mı?	41	0	3	0,90	0,88
Baba çocuk için sorumluluğa sahip olur mu?	41	0	3	2,02	0,90
Baba çocuğa ceza verir mi?	41	0	1	0,80	0,40
Baba çocuğun davranışlarına sınır koyar mı?	41	0	2	0,93	0,46
Baba çocuğa okul ödevlerinde yardım eder mi?	41	0	2	1,10	0,62
Baba çocuğun iyi davranışlarını pekiştirir mi?	41	0	3	2,51	0,63
Baba çocukla sportif etkinliklere katılır mı?	41	0	3	2,12	0,98
Baba çocuklara yanlışlarıyla ilgili konuşur mu?	41	0	3	2,07	0,60
Çocuk disipline edilmesi gerektiğinde kim karar verir?	41	0	6	2,89	2,58
Çocuk yeni şeyler denemek istediğinde kim karar verir?	41	0	6	2,63	2,72
Baba çocuğa problemleri çözmede fırsat verir mi?	41	0	4	2,44	1,41
Baba ihtiyaç duyduğunda çocuğa yardım etme	41	0	4	2,80	1,28
Baba çocuğun hoşlandıklarını birlikte yapar mı?	41	0	4	2,39	1,30
Baba çocukla iyi bir diyaloga sahip mi?	41	0	4	3,12	1,07
Baba hoşuna gidenleri çocuğa söyler mi?	41	1	4	2,73	1,02
Baba çocuğa güzel şeyler söyleme	41	0	4	3,17	1,07
Baba çocuğa hikayeler anlatma	41	0	4	0,59	0,99
Baba hafta boyunca çocukla kahvaltı yapar mı?	41	0	2	1,29	0,71
Baba hafta boyunca öğlen yemeğinde evde mi?	41	0	2	0,61	0,80
Baba hafta sonları evden uzak kalır mı?	41	1	2	1,93	0,26
Baba haftada iki gece dışarıda kalır mı?	41	1	2	1,83	0,38
Baba haftada iki kez akşam yemeğini kaçırmaz mı?	41	0	2	1,63	0,58
Baba haftalarca yada aylarca evden uzak kalır mı?	41	1	2	1,93	0,26
Baba haftanın her günü, tüm gün evde mi?	41	0	2	0,34	0,72
Baba öğleden sonraları evde mi?	41	0	2	0,73	0,74
Baba günlerce evden uzak kalır mı?	41	1	2	1,90	0,30

KAYNAKÇA

- AAMR / American Association on Mental Retardation. **Mental Retardation: Defination, Classification and Sytems of Supports.** Washington DC: 2002.
- Ahmeduzzaman, M., & Roopnarine, J. “Sociaodemographic Factors, Functioning, Style, Social Support, and Fathers’ Involvement with Preschoolers in African American Families.” **Journal of Marriage and Family**, 54, pp. 699 – 703,1992.
- Akkök, F. “Özürlü Çocuk Aileleriyle Psikolojik Danışma ve Rehberlik Çalışmaları.” **Psikoloji Dergisi**, Aralık, Sayı 6, s. 3-5,1982.
- _____.”Davranışsal Yaklaşım Dayalı Anne-Baba Rehberliğinin Öğretilebilir Çocukların Özbakım Becerilerinin Gelişimine Etkisi.” Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1984.
- _____.”Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması.” **Psikoloji Dergisi**, Kasım, Cilt 7, Sayı 23, s. 26-38, 1989.
- _____, Aşkar, P., & Karancı, N. “ Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne Babalardaki Stresin Yordanması” **Özel Eğitim Dergisi**, 1 (2), 9-13, 1992.
- _____. **Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar**, A. Ataman (Ed.), Zihin Engelli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş. Ankara: Gündüz Yayıncılık. 2003.
- Aksaz, N.K. “Otistik Çocukların ve Öğretilebilir Zihinsel Özürlü Çocukların Anne Babalarının Kaygı Düzeyleri.” **Türk Psikoloji Dergisi**, Aralık 1990, Cilt 7, Sayı 25, s.14-20, 1990

- Amato, G., & Paul, R. "Nonresident father and children's well-being: A meta-analysis." **Journal of Marriage and the Family**, 61 (3), 557-574, 1999.
- Andrew, G., "Determinants of Negro Family Decisions in Management of Retardation." **Journal of Marriage and the Family**, 30, 612-617, 1969, (Riposo, 1999, s. 45'deki alıntı).
- Arslan ve Diğerleri. "Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", **XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi**, Yayına Hazırlayan: Hakan Sarı, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2002.
- Baruch, G.K., & Barnett, R.C. "Father's Participation in The Care of Their Preeschool Children." **Sex Roles: A Journal of Research**, 7 (10), 1043 – 1054, 1981.
- Başal, M., "Okul Öncesi Dönemde Özel Eğitim." **Özel Eğitim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayını, No: 756. 2002.
- Bakkaloğlu, H.C. ve Sucuoğlu, B. "Normal ve Zihin Engelli Bebeklerde Anne Bebek Etkileşiminin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi." **Özel Eğitim Dergisi**, 2 (4), 47-58, 2000.
- Bailey, D.B., Blasco, P.M., & Simeonson, R.J. "Needs Expressed by Mothers and Fathers of Young Children with Disabilities." **American Journal on Mental Retardation**, 97 (1), 1 – 10, 1992.
- Bailey, W.T. "A Longitudinal Study of Fathers' Involvement with Young Children: Infancy to Age 5 Years." **The Journal of Genetic Psychology**, 155 (3), 331 – 339, 1994.
- Barnet, R.C., & Baruch, G.K. "Determininants of Fathers' Participation in Family Work." **Journal of Marriage and the Family**, 49, 29 – 40, 1987.

Becker, G.S., **A Treatise on the Family**, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981, (NCOFF Briefs, 1999, s. 4'teki alıntı).

Beşikçi, H. ve Özkardeş, O. "Otistik Olan ve Olmayan Normal Çocuklara Sahip Babaların Tutumları ve Aile Yapıları." **XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi; Yöntemler-Yaklaşımlar-Stratejiler**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları, No: 193. 2002.

Birkan, B. "Küçük Adımlar Kursu'nun Gelişimsel Geriliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Küçük Adımları Uygulama Becerilerini Kazanmalarına Etkisi." Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Böcü, Ş. D. "Bilgi Verici Danışmanlığın Beyin Felçli (Serebral Palsili) Çocuğu Olan Annelerin Kaygı Düzeylerine Etkisi" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.

Brayfield, A. "Juggling Jobs and Kids: The Impact of Employment Schedules on Fathers' Caring For Children." **Journal of Marriage and the Family**, 54, 205-215, 1995.

Bristol, M.M., Gallgher, J.J., & Schopler, E., "Mothers and Fathers of Young Developmentally Disabled and Nondisabled Boys: Adapdation and Spousal Support." **Developmental Psychology**, 24 (3), 441-451, 1988, (Riposo, 1999, s. 45'deki alıntı).

Cavkaytar, A. **Zihin Engellilere Öz bakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği**. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 61. 1999.

_____. "Ailelerle Birlikte Çalışma." **Özel Eğitim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 756. 2002.

_____, “Özel Eğitimde Anne Baba Katılımı.” Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 1-2, 97-106, Güz 1999.

_____, Batu, S., Kartal, B., Çetin, O. B., ve Güllüoınar, F. “Gelişimsel Geriliği Olan Çocuğa Sahip Ailelerin Aile Özelliklerinin ve Yaşadıklarının Betimlenmesi.” Eskişehir Anadolu Üniversitesi 030512 Nolu Proje, 2004.

Cooksey, E. C., & Fondell, M. M. “Spending Time with His Kids: Effects of Family Structure on Fathers’ and Childrens’ Lives.” **Journal of Marriage and the Family**, 54, 43-47, 1996.

Craig, M.M., & Glick, T.J. “Ten Years Experience with the Clueck Social Predication Table.” **Journal of Crime and Delinquency**, 266-287, July 1963, (Shields, 1998, s. 13’deki alıntı).

Çelebi, Y. “Zihin Engelli Çocuğa Sahip Ailelerle Yapılan Grupla Psikolojik Danışma ve Grup Rehberliğinin Kaygı, Depreyon ve Aile Yapısına Etkisi.” Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Çelik, R.R. ”Zihin Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Okulda Anne-Baba Katılımına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi (Bursa İlinde Bir Araştırma).” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Day, R.D.& Lamb, M.E. **Conceptualizing and Measuring Father Involvement**. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates, pp. 1-17, 2004.

De Luccie, M.F., & Davis, A.J. “Do Men’s Adult Life Concerns Affect Theirfathering Orientetions?” **The Journal of Psychology**, 125, (2), 175 – 188, 1991.

- Deutsch, F.M., Lussier, J.B., & Servis, L.J. "Husbands at Home: Predictors of Paternal Participation in Child Care and Housework." **Journal of Personality and Social Psychology**, 3 (6), 1154 – 1166. 1993.
- Digs, M.H., "Some Problems and Needs of Negro Children as Revealed by Comparative Delinquency and Crime Statistics." **Child Development**, 55, 1628-1636, 1950, (Shields, 1998, s. 13'deki alıntı).
- Dikici, A. "Zihinsel Engelli Çocukların Annelerine Yönelik Grup Rehberliğinin Tutum Değişimi Açısından Etkililiği." Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Dindar, N. "Çocuk Doktorları ile Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların Zihinsel Yetersizlikten Etkilenmiş Bireylere Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması." Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Duckworth, J. A. "The Longitudinal Relationship of Father Involvement to Adjustment of Children with Learning Disabilities and Learning Behavioral Disorders." Unpublished Doctoral Dissertation. Kent State University, UMI: 9918145, 1998.
- Dunn, J., Cheng, H., O'Conner, T., & Bridges, L. "Children's perspectives on their relationships with nonresident fathers: Influences, outcomes, and implications." **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 45 (3), 553-566, 2004.
- Easterbrooks, M.A., & Goldberg, W. A. "Toddler Development in The Family: Impact of Father Involvement and Parenting Characteristics." **Child Development**, 55, 1628 – 1636. 1984.
- Epstein, J. L. "School and Family Connections: Theory, Research and Implications for Integrating Sociologies of Education and Family." **Marriage and Family Review**, 15, 99-126. 1990.

- Erdemir, F. “Fenilketonurili Çocuğu Olan Ailelerin Çocuklarının Hastalığına İlişkin Yaşadıkları Güçlüklerin Belirlenmesi.” Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1992.
- Ergenekon, Y. “Öğretilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Ailelerinin Karşılaştıkları Sorunların Değerlendirilmesi: Bir Pilot Çalışma” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1996.
- Eripek, S. **Zihinsel Engelli Çocuklar**. 2. basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1996.
- Erkut, S. **Puerto Rican Young Fathers’ Involvement with Their Children**. Center for Research on Women, Wellesley Centers for Women, Wellesley Colleg. Published: November, Final Report, 2003.
- Eroğlu, A.Ö. “Down sendromlu Çocuk Anneleri ile Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Doğal Ortamda Günlük Rutinlerde Sözel İletişim Amaçlarının Betimlenmesi ve Karşılaştırılması.” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Fagan, J., & Iglesias, A. “Father Involvement Program Effects on Fathers, Father Figures and Their Headt Start Children: An Quasi-Experimental Study.” **Early Childhood Research Quarterly**, 2, 243-269, 1999.
- Fırat, A. “Normal Çocuğu Olan Anne Babalar ile Zihin Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Zihinsel Özüre Karşı Tutumları.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1994.
- Flouri, E., & Buchanan, A. “The Role of Father Involvement in Children’s Mental Health.” **Journal of Adolescence**, 26 pp. 63-78, 2003.

- Gündoğdu, B. “Otistik ve Normal Çocuğu Olan Anne Babaların Evlilik Uyumlarını Algılamaları ve Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılmaları.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Grolnick, W. S., & Slowiaczek, M. L. “Parents’ Involvement in Children’s Schooling: A Multidimensional Conceptualization and Motivational Model.” **Child Development**, 65, 237-252. 1994.
- Hamarta ve Diğerleri, “Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **XI. Ulusal Özel Eğitim Kongresi**, Yayına Hazırlayan: Hakan Sarı, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2002.
- Hart, C. H., DeWolf, M.D., Wozniak, P., & Burts, D.C., “Maternal and paternal disciplinary styles: Relations with preschoolers’ playground behavioral orientations and peer status.” **Child Development**, 63, 879-892, 1992.
- Hewlett, B. S. (Ed.). **Father-Child Relations: Cultural and Biosocial Context**. 321-324, NY: Adline. 1992.
- Holt, K.S., “The Home Care of Severely Retarded Children.” **Pediatrics**, 22, 746-755, 1958, (Riposo, 1999, s. 45’deki alıntı).
- Hornby, G. “A review of father’s accounts of their experiences of parenting children with disabilities.” **Disability, Handicap and Society**, 7 (4), 363 – 374, 1992.
- Hossain, Z. “African-American Fathers Within Dual-Earner Families: Caregiving, Functional Style, Support, and Development History.” Unpublished Doctoral Dissertation, Syracuse University, 1992.

- Jacobs, J.N. & Kelley, M.L. "Predictors of Paternal Involvement in Childcare in Dual-Earner Families with Young Children." **Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers**, Vol. 4, No. 1, Winter 2006, 23 – 47, 2006.
- Karyelioğlu, S. "Zihin Engelli Çocuklara Sahip Ailelerde İletişim Sorunları." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Kırcaali-İftar, G. **Aile ve Çevre Eğitimi Ders Notları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1995.
- Kurt, O. "Zihin Özürlü Çocuk Ailelerinin Aile Özelliklerine İlişkin Algılamaları İle Çeşitli Ailesel Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Küçükturan, G. "Özel Eğitim Gerektiren Çocukların Annelerinin Tutumlarının Saptanması." Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, 1982.
- Kozalıoğlu, G. ve Ekberzade, H. "Zihin Özürlü Çocukların Ailelerinde Depresyon ve Kaygı Araştırması." Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi, 6, 161-167, 1994.
- Lamb, M. E., **The Fathers' Role: Applied Perspectives**. New York: Wiley, 187-193, 1986.
- _____. "Father and Child Development: An Introductory Overview and Guide." In M. E. Lamb (Ed.), **The Role of Father in Child Development**, 3. ed. (pp. 1 -18), New York: Wiley, 1997.

- _____, Pleck J. H., Charnov E. L. & Levine J. A. "Paternal Behavior in Humans." **American Zoologist**. 25, pp. 883–894. 1985.
- _____. "A Biosocial Perspectives on Paternal Behavior and Involvement." IN J.B. Lancaster, J Altman, A. Rossi, & L.R. Sherrod (Eds.), **Parenting Across The Lifespan: Biosocial Perspectives**, pp. 11-42. New York: Academic, 1987.
- LaRossa, R., & Reitzes, D. "Continuity and change in middle class fatherhood, 1925-1939: The culture-conduct connection. **Journal of Marriage and the Family**, 55, 455-468, 1993.
- Levant, R.F., Slattery, S.C., & Loiselle, J.E. "Fathers' Involvement in Housework and Childcare with School-Aged Daughters." **Family Relations**. 36. 152 – 157, 1987.
- Lewis, C. "Fathers and preschoolers." In M.E. Lamb (Ed.), **The Role of the Father in Child Development**. 3. ed., 141-143, New York: Wiley, 1997.
- Levy-Shiff, R., & Israelashvili, R. "Antecedents of Fathering: Some Further Exploration." **Developmental Psychology**. 24, 434-440, 1988.
- Marcus, A.G. "Fathering Behavior: The Effect of Roles, Attitudes, and Support Systems." Unpublished Doctoral Dissertation, California School of Professional Psychology, 1985.
- McBride, B.A., & Darragh, J. "Interpreting The Data on Father Involvement: Implications For Parenting Programs For Men." **Families in Society**. 76, (8), 490 – 497, 1995.
- M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, **26184 Sayılı Resmî Gazete**, 31.05.2006.

- Mert, E. "Farklı Özur Grubunda Çocuğu Olan Anne Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi." Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Mischel, W., "Father-absence and Delay og Gratification. Cross-cultural Comparisons." **Journal of Abnormal and Sociak Psychology**, 63, 116-124, 1961, (Shields, 1998, s. 13'deki alıntı).
- Mitchell, W. M., Jr. **Fathers of Children with Down Syndrome**. Cambridge, MA: Harvard University. Available from University of Michigan, Ann Arbor. 8010535, 1979.
- Nangle, S.M., Kelley, M.L. , Fals-Stewart, W., & Levant, R.L. "Work and Family Variables as Related to Paternal Engagement, Responsibility, and Accesibility in Dual-Earner Couples with Young Children." **Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice About Men as Fathers**, 1, 71 – 90, 2003.
- NCOFF Brief: **Research & Working Papers Series**, National Center on Fathers and Families. Univesity of Pennsylvania, Retrieved 2006, from <http://www.ncoff.gse.upenn.edu>, 1999.
- Nord, C. W., Brimhall, D., & West, J. **Fathers' Involvement in Their Children's Schools**. (NCES 98-091). Washington, DC: U. S. Department of Education, National Center for Educational Statistics, 1997.
- Nouh, S., Dumas, J.E., Wolf, L.C., & Fisman, S.N. "Delineating sources of stress in parents of exceptional children." **Family Relations**, 38 (4), 456-461, 1989.
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Karar Sayısı: KHK/573, **Resmi Gazete**, 23911: 6 Haziran 1997.

Özçelik ve Diğerleri, “Grup Aile Rehberlik Uygulamasının Zihinsel Engelli Çocuklara Sahip Anne Baba Tutumları Üzerindeki Etkililiğinin Belirlenmesi.” **IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi**, Yayına Hazırlayan: Bekir Özer, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s. 422, 1999.

Özen, A. “Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Annelerine Eğitim Uzmanlarıyla Çalışırken Gerekli Olan Etkili İletişim Becerilerinin Kazandırılması.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Özgür, İ. “Eğitilebilir Zihin Özürlü Çocukların Ana Baba Eğitiminin Ana Baba ve Çocuk Üzerindeki Etkileri” Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1993.

Pleck, J. H. “Paternal Involvement: Levels, Sources and Consequences.” In M. E. Lamb (Ed.), **The Role of Father in Child Development**, pp.66-103. New York: John Wiley, & Sons, 1997.

Quinn, P. “Supporting and Father Involvement in Families of Children Who Have Disability.” **Child and Adolescent Social Work Journal**, Volume 16, Number 6, December, 1999.

Radin N. **Paternal Involvement in Childcare Index**. University of Michigan, School of Social Work, Ann Arbor, MI. 1982.

_____. “Childrearing Fathers in Intact Families, I: Some Antecedents and Consequences” **Merrill – Palmer Quarterly**, 27, 489 – 514, 1981.

_____, & Harold-Goldsmith, R. “The Involvement of Selected Unemployed and Employed Men with Their Children.” **Child Development**, 60, 454-459, 1989.

- Rich, S. "A Study of African American Fathers' Involvement with Their Preschool Children." Unpublished Doctoral Dissertation. Seton Hall University. UMI Company – Microform 3066142, 2002.
- Ricci L.A. & Hodapp, R. M. "Fathers' of Children With Down's Syndrome Versus Other Types of Intellectual Disability: Perceptions, Stress and Involvement." **Journal of Intellectual Disability Research**, Vol. 47, part 4/5, pp. 273-284, May/June 2003.
- Riposo, M. E. "Father Involvement with Preschoolers in The Home in Families with Children with Disabilities." Unpublished Doctoral Dissertation, USA: State University of New York, UMI Company-Microform 9964536, 1991.
- Roopnarine, J.L. "Paternal Involvement in Child Care as a Function of Maternal Employment in Nuclear and Extended Families in India." **Sex Roles: A Journal of Research**, May, 1999.
- Russell, G., & Radovic, M. "The Changing Role of Fathers? Current Understanding and Future Directions For Research and Practice." **Infant Mental Health Journal**, 13, (4), 296 – 311, 1992.
- Sagi, A. "Antecedents And Consequences of Various Degrees of Paternal Involvement in Child Rearing: The Israeli project." In M. Lamb (Ed.), **Nontraditional Families**, pp. 205-232, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1982.
- Scarpitti, F.R., Murray, E., Dintz, S., & Reckless, W.C., "The 'Good' Boy in A High Delinquency Area: Four Years Later." **American Sociological Review**, 25, 555-558, 1950, (Shields, 1998, s. 13'deki alıntı).
- Seeger, A.M. **Father Involvement and Its Influence on The Behavior of Male Children in Kinship Care**. California State University, Long Beach, USA: 2005.

- Shannon, L.B. **Interactions of Fathers with Their Handicapped Preschoolers.** Lexington: University of Kentucky. Available from University of Michigan, Ann Arbor. 7918117., 1978.
- Shields, A. M. "Paternal Involvement In Childcare Among African American Fathers İn İntact Families: Sex Role Attitudes, Childhood Paternal Relationship, And The Accepance Of Negative Stereotypes." Unpublished Doctoral Dissertation. Los Angeles California School Of Professional Psychology. UMI Company - Microform 98310339, 1998.
- Silivri, B. "Zeka Geriliği Olan Çocukların Ailelerinde Görülen ve Aile Sağlıklarını Etkileyen Problemler." Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1981.
- Simmerman, S., Blacher, J., & Baker, B. L. "Fathers' and Mothers' Perceptions of Father Involvement in Families with Young Children with A Disability." **Journal of Intellectual & Developmental Disability**, Vol. 26, No. 4, pp. 325-338, 2001.
- Smith, D. "The Parents' Support Network: A Project Based in The London Borough of Newham." **Educational and Child Psychology**, 3 (3), 119 – 122, 1986.
- Stevenson, D. L., & Baker, D. P. "The Family-School Relation and The Child's School Performance." **Child Development**, 58, pp. 1348-1357, 1987.
- Sucuoğlu, B., Küçükler, S., & Kanık, N. **Anne Babaların Özürlü Çocukların Eğitimlerine Katılımları.** Nihai Rapor. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1993.
- _____. "Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi" Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 2 (1) , 10-18, 1995.

- Şahin, S. “Zihin Engelli Çocukların Ailelerine Verilen Eğitimin Çocuğun Kavram Gelişimine Etkisinin İncelenmesi.” Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Entitüsü, Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, 1994.
- Tallman, I. “Spousal Role Differentiation and The Socialization of Severely Retarded Children.” **Journal of Marriage and the Family**, 27, 37 – 42, 1965.
- Tasch, R.C., “The Role of the Father in the Family.” *Journal of Experimental Education*, 20, 319-361, 1952, (Shields, 1998, s. 13’deki alıntı).
- Tekin, E. **Zihin Özürlü Çocuklara Kardeşleri Aracılığıyla Sunulan Dört Saniye Sabit Bekleme Süreli Öğretimin ve Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkiliklerinin Karşılaştırılması**. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No. 1241, Eskişehir: 2000.
- Temel, F. “Özürlü Çocukların Eğitimine Ailenin Katılımı.” **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Nisan, Cilt 19, Sayı 198, s.11-12, 1994.
- Tiedje, L.B., & Darling-Fisher, C.S. “Factors That Influence Fathers’ Participation in Child Care.” **Health Care for Women International**, 14, 99 – 107, 1993.
- Trute, B. “Child And Parents Predictors Of Family Adjustment İn Households Containing Young Developmentally Disabled Children.” **Family Relations**, 39 (3), 292-297, 1990.
- Tüfekçioğlu, Ü. **Farklı Eğitim Ortamlarındaki İşitme Engelli Öğrencilerin Konuşma Dillerinin İncelenmesi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları; No:141, s.133, 1998.
- Tylicki, M.B. “Father Involvement and Children’s Academic and Social Development.” Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Alabama. UMI Company – Microform 3101776, 2003.

- Ulaşanel, M. “Anne Babaların Durumluk ve Sürekli ve Kaygı Düzeyleri ile Zihin engelli Çocuğun Kişisel Uyum Süreci Arasındaki İlişkiler.” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Vuran, S. **Zihin Engelli Çocuk Annelerine Ödüllendirme ve Eleştiriminin Kazandırılmasında Bilgilendirme, Dönüt Verme ve Ödüllendirmenin Etkililiği**, Antakya: Zirem Yayınları, 2000.
- Williams, E. “Paternal Involvement in Childrearing and the School Performace of Ojibwa Children: An Exploratory Study.” Unpublished Doctoral Dissertation Chicago Read Mental Health Center – University of Michigan, Ann Arbor, 1995.
- Willougy, J.C., & Glidden, L.M. “Fathers Helping Out: Shared Child Care and Marital Satisfaction of Parents of Children With Disabilities.” **American Journal on Mental Retardation**. 99 (4), 399-406, 1995.
- Young D. M. & Roopnarine J. L. “Fathers’ Childcare Involvement with Children with and without Disabilities.” **Early Childhood Special Education**, 02711214, Winter 94, 14, pp. 488–502, 1994.
- Ziegler, M. E. “The Father’s Influance on His School Child’s Development.” Unpublished Doctoral Dissertation. University of Michigan, (1979). 40 (10-B), 5041, 1980.